ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра економічної теорії та права

А. В. Колісников, І. М. Крутько, О. Т. Мозгова

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Конспект лекцій

Харків – 2019

Колісников А. В., Крутько І. М., Мозгова О. Т. Фінансове право: Конспект лекцій. – Харків: УкрДУЗТ, 2019. – 106 с.

Конспект лекцій з дисципліни «Фінансове право» розроблений згідно з вимогами Болонського процесу та відповідає навчальній програмі із зазначеної дисципліни у вищих навчальних закладах. У конспекті лекцій висвітлені теми із Загальної та Особливої частин фінансового права, а також подано список літератури.

Конспект лекцій рекомендується для студентів економічного факультету спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Табл. 1, бібліогр.: 77 назв.

Конспект лекцій розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри економічної теорії та права 27 серпня 2019 р., протокол № 1.

Рецензент

доц. О. І. Лисяк

А. В. Колісников, І. М. Крутько, О. Т. Мозгова

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Конспект лекцій

Відповідальний за випуск Колісников А. В.

Редактор Еткало О. О.

Підписано до друку 09.09.19 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 4,5. Тираж 50. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Український державний університет залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейєрбаха, 7.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6100 від 21.03.2018 р.

ЗМІСТ

Вступ	4
Тема 1. Фінансова діяльність держави	5
Тема 2. Правове регулювання фінансового контролю	15
Тема 3. Бюджетне право та бюджетні правовідносини	17
Тема 4. Правові основи міжбюджетних відносин	24
Тема 5. Поняття, предмет та метод податкового права	44
Тема 6. Правове регулювання непрямих податків. Податок на додану вартість	51
Тема 7. Податок на прибуток і доходи фізичних осіб	61
Тема 8. Спрощена система оподаткування суб'єктів господарської діяльності	74
Тема 9. Місцеві податки і збори	78
Тема 10. Правові основи державного кредиту	81
Тема 11. Поняття та принципи бюджетного фінансування	84
Тема 12. Правові основи банківської діяльності	90
Тема 13. Правове регулювання грошового обігу і розрахунків	92
Тема 14. Правове регулювання валютного законодавства і валютного контролю	96
Список літератури	100

ВСТУП

Фінансове право є важливою та водночас складною навчальною дисципліною. Це обумовлюється як значною кількістю законів та інших нормативно-правових актів, що регламентують фінансові правовідносини, так і численними змінами їх положень. Підтвердженням цього є і те, що до Податкового кодексу України (ПКУ), що набрав чинності 1 січня 2011 р., вже внесено ряд суттєвих змін. Безумовно, постійні зміни нормативно-правових актів викликані формуванням сучасних ринкових відносин в Україні, змінами у сфері фінансової діяльності держави, реформуванням та приведенням українського законодавства до європейських стандартів.

Вивчення такої важливої галузі права, як фінансове право, дає можливість студентам – майбутнім фінансистам – отримати базову підготовку з питань фінансово-правових відносин у державі, сутності фінансово-правових норм та особливостей фінансового законодавства, зокрема бюджетного, податкового, валютного, у сфері банківської діяльності, грошового обігу і розрахунків тощо.

Предметом фінансового права є відносини у сфері фінансової ді-яльності, тобто відносини з планомірного утворення, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів коштів державою, органами місцевого самоврядування для реалізації їх завдань і функцій.

Ураховуючи складність фінансового права як навчальної дисци-пліни та нестабільність фінансового законодавства, метою вивчення навчальної дисципліни є глибоке засвоєння студентами знань щодо специфіки фінансових відносин та норм, які регулюють ці відносини, а також опанування студентами вміння самостійно аналізувати джерела фінансового права та вміло застосовувати їх на практиці.

У конспекті лекцій висвітлюються теми із Загальної та Особливої частин фінансового права, зокрема: фінансова діяльність держави; предмет, метод, система та джерела фінансового права; фінансово-правові норми та фінансові правовідносини; правові засади організації фінансового контролю; бюджетне право та бюджетні правовідносини;

бюджетна система України; правові основи міжбюджетних відносин; бюджетний процес в Україні; податкова система України; податок на додану вартість; акцизний податок; податок на прибуток; податок на доходи фізичних осіб; місцеві податки і збори; відповідальність за порушення податкового законодавства; правові основи державного кредиту; поняття та принципи бюджетного фінансування; правові основи кошторисно-бюджетного фінансування; правові основи банківської діяльності; правове регулювання грошового обігу і розрахунків; правове регулювання валютного законодавства і валютного контролю тощо.

ТЕМА 1. Фінансова діяльність держави

План

1 Фінансова діяльність держави.
2 Поняття, предмет, метод та система фінансового права.
3 Фінансово-правові норми та фінансові правовідносини.

1 Фінансова діяльність держави

Забезпечення реалізації внутрішніх і зовнішніх функцій держави неможливе без наявності й використання фінансових ресурсів. Наявність фінансів об'єктивно пов'язана з потребою вилучення, формування та розподілу державою частини сукупного суспільного продукту. Цим визначено й призначення фінансів – розподіл і перерозподіл сукупного суспільного продукту в грошовій формі.

Особливості фінансів визначаються ось чим:

Фінанси тісно пов'язані з природою і функціями держави.

Фінанси забезпечують специфічні, однорідні відносини між державою, юридичними й фізичними особами з приводу формування, розподілу та використання централізованих і децентралізованих грошових фондів.

Фінанси нерозривно пов'язані з існуванням товарно-грошових відносин.

Фінанси пов'язані з розподілом і перерозподілом частини сукупного суспільного продукту.

Сучасна наука визначає *фінанси як систему економічних відносин, які виникають у процесі акумуляції, розподілу та використання фондів коштів, необхідних для виконання державою, органами місцевого самоврядування своїх завдань та функцій, забезпечення розширеного відтворення та соціальних потреб.*

Сутність фінансів виявляється у тих функціях, які вони виконують у соціально-економічному житті держави, органів місцевого самоврядування. Фінансам властива стимулююча (регулююча), розподільча та контрольна функції.

Поняття і методи фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування

Фінансова діяльність держави становить діяльність держави щодо формування, розподілу й використання централізованих і децентралізованих грошових фондів із метою забезпечення здійснення функцій держави, завдань соціально-економічного характеру, управління, обороноздатності, діяльності державних органів.

Суттю та метою фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування є формування їх публічних фондів коштів і проведення необхідних витрат (використання цих публічних фондів) для виконання завдань та функцій держави, місцевого самоврядування.

Фінансову діяльність здійснюють: держава, її державні органи та організації; інші суспільно-територіальні утворення (області, райони), які беруть участь у формуванні фондів органів місцевого самоврядування та їх органи й організації; муніципальні утворення (міста, селища, села) та їх органи й організації; підприємства, установи, організації.

Фінансову діяльність держави здійснюють різними методами. Методи фінансової діяльності диференціюють залежно від стадії руху грошових фондів.

Методи мобілізації грошових ресурсів:

а) метод обов'язкової мобілізації реалізує безумовні імперативні обов'язки, їх виконання, гарантії, що забезпечують це виконання. Реалізують його насамперед через форми податкових платежів, інших безумовних і обов'язкових зборів;

б) метод добровільної мобілізації припускає переважно диспозитивні засоби забезпечення фінансових надходжень, механізми кредитування (внески населення, придбання державних цінних паперів, лотерейних білетів тощо).

Методи розподілу грошових ресурсів:

а) метод фінансування становить цільову, планову, безоплатну й безповоротну передачу державних коштів із бюджетів на визначені цілі, завдання, реалізацію державних функцій;

б) метод кредитування означає цільову, відплатну, термінову поворотну передачу коштів, здійснювану на платній основі.

Методи використання грошових ресурсів:

а) залежно від спрямованості видатків:

пооб'єктний – припускає спрямування грошових ресурсів на фінансування певних об'єктів (майнових комплексів тощо);

посуб'єктний – виділення й передача коштів окремим суб'єктам (конкретним розпорядникам чи одержувачам бюджетних коштів – окремим особам, категоріям осіб або регіонам);

б) залежно від форми надходження грошових ресурсів: безготівкові грошові перерахування, розрахунки; готівкові кошти.

Фінансова система країни

Сукупність взаємозалежних, взаємодіючих фінансових інститутів становить фінансову систему держави. Фінансову систему часто характеризують за двома аспектами:

а) як сукупність фінансових інститутів (ланок), які сприяють утворенню, розподілу та використанню відповідних фондів коштів;

б) як сукупність державних органів і установ, які здійснюють фінансову діяльність.

Фінансова система як сукупність фінансових інститутів (однорідних, відносно відокремлених груп економічних відносин, взаємопов'язаних за формами і методами утворення, розподілу та використання фондів коштів) складається з таких ланок:

- бюджетна система;
- державні цільові позабюджетні фонди;
- фінанси підприємств, установ, організацій;
- фінанси обов'язкового державного страхування;
- кредит (державний, місцевий і банківський).

Фінансова система у другому аспекті – це сукупність органів управління державними та місцевими фінансами. Вона включає такі органи: Міністерство фінансів України (МФУ); Міністерство фінансів Автономної Республіки Крим (МФ АРК); фінансові управління та відділи місцевих державних адміністрацій; органи Державної казначейської служби України (ДКСУ); Національний банк України (НБУ) та його територіальні управління; органи податкової та митної служби (Державна податкова служба України (ДПСУ) та її регіональні органи, Державна митна служба України (ДМСУ) та її регіональні органи); Державна комісія з питань регулювання ринків фінансових послуг України; органи управління державних цільових фондів (Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування від тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття) тощо.

Органи, що здійснюють управління фінансами

Державну політику у фінансовій сфері здійснює Верховна Рада України (ВРУ), що затверджує загальнодержавні програми, Державний бюджет України, здійснює контроль за використанням Державного бюджету України, приймає рішення щодо звіту про його виконання.

Органи виконавчої влади, що здійснюють управління фінансами, поділяють:

- на органи управління загальної компетенції (Кабінет Міністрів України (КМУ), місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування);

- органи управління спеціальної (галузевої, міжгалузевої) компетенції, що включають дві підгрупи:

а) органи, що здійснюють фінансову діяльність поряд зі своїми основними функціями (міністерства, відомства, за винятком МФУ);

б) органи, для яких фінансова діяльність є основною (МФУ, ДПСУ та ін.).

2 Поняття, предмет, метод та система фінансового права

Фінансове право як галузь права – це система правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі утворення, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів коштів держави, органів місцевого самоврядування, необхідних для реалізації їх завдань та функцій.

Предметом фінансового права є суспільні відносини у сфері фінансової діяльності, тобто відносини з планомірного утворення, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів коштів державою, органами місцевого самоврядування для реалізації їх завдань і функцій.

Фінансове право використовує такі юридичні можливості впливу на суспільні відносини, як припис, заборона та дозвіл. Основним методом фінансово-правового регулювання є імперативний. Цей метод виявляється у владних приписах, наказах одним суб'єктам з боку інших, що представляють державу, органи самоврядування. Може скластися враження, що цей метод цілком повторює метод регулювання адміністративно-правових відносин, що також має владний, імперативний характер. Однак метод фінансового права відрізняється певною галузевою специфікою, зокрема:

- на відміну від адміністративно-правового методу, він не ґрунтується на вертикальній субординації, співпідпорядкованості суб'єктів, оскільки владні вказівки виходять від фінансових органів, з якими інші суб'єкти відносин не перебувають у адміністративній залежності;

- основна маса владних розпоряджень виходить від органів, спеціально створених державою для фінансової діяльності;

- метод фінансового права не допускає повного підпорядкування й залежності одного суб'єкта від іншого;

- фінансово-правовий метод регулювання допускає твердий ступінь імперативності на всіх рівнях законодавчого регулювання й не змінюється, не знижується залежно від типу законодавчого акта (від закону до підзаконного нормативно-правового акта);

- специфічний об'єкт правового регулювання.

Система фінансового права

Структурними елементами системи фінансового права є фінансово-правові норми, інститути та підгалузі.

Норми фінансового права обумовлені публічною, тобто визначальною для країни діяльністю, а саме: діяльністю з формування грошових фондів для загальнодержавних потреб, для утримання державних органів і їх матеріально-фінансового забезпечення.

Юридичні норми утворюють галузь права не безпосередньо, а через інститути. Формування галузі може охоплювати кілька ступенів (інститут – складний інститут – підгалузь – галузь). Наприклад, податкове право займає чітко визначене положення. З одного боку, до нього належать інститути більш вузької групи відносин (інститут місцевих податків і зборів, оподаткування юридичних осіб тощо), з другого – податкове право є одним із елементів, що утворюють цілісну галузь фінансового права.

У системі фінансового права виділяють Загальну та Особливу частини. Загальна частина акумулює інститути, що закріплюють загальні підходи до регулювання фінансової системи, які стосуються всіх норм Особливої частини. До Загальної частини належать фінансово-правові норми, що закріплюють основні принципи, форми й методи фінансової діяльності; поняття й функції фінансів; систему фінансових органів, їхні повноваження; правове положення інших суб'єктів фінансового права; загальні положення організації фінансового контролю.

Особливу частину становлять фінансово-правові норми, що регулюють відносини у сфері бюджетної системи; державних доходів і видатків; обов'язкового державного страхування; кредитування; публічного регулювання банківської діяльності; валютного регулювання.

Джерела фінансового права

Джерела фінансового права – це правові акти представницьких, виконавчих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, що містять фінансово-правові норми.

Конституція України містить норми, що становлять основу фінансового законодавства. Так, відповідно до статті 67 Конституції України *кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом.* Стаття 92 Конституції України чітко встановлює, що виключно законами України визначаються: *«… правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;… Виключно законами України встановлюються: Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи…»*. Більш того, Конституція України визначає повноваження центральних органів влади, зокрема у сфері фінансів.

Основою серед нормативно-правових актів, що регулюють фінансові правовідносини, безсумнівно, є кодекси та закони. Серед них: Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України (БКУ), Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про державну податкову службу в Україні» тощо. Варто вказати на ряд декретів КМУ, що залишаються чинними, наприклад «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19 лютого 1993 р.

Важливе місце займають рішення Конституційного Суду України (КСУ), наприклад рішення КСУ у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень

статей 14, 24, 64, пунктів 7-13 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» (справа № 1-47/2010 від 30 листопада 2010 р.).

Нормативно-правові акти КМУ, інших державних та місцевих органів видаються з метою конкретизації та деталізації законів України. Наприклад, з метою реалізації БКУ було ухвалено велику кількість постанов КМУ, зокрема: «Про затвердження Порядку зупинення операцій з бюджетними коштами» від 19 січня 2011 р. № 21; «Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень» від 16 лютого 2011 р. № 110; «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту Державного бюджету» від 26 квітня 2003 р. № 621 (останні зміни від 29.06.2011 р.); «Про затвердження Порядку надання Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям і виконавчим органам відповідних місцевих рад середньострокових позик та їх погашення» від 29 грудня 2010 р. № 1203 тощо.

3 Фінансово-правові норми та фінансові правовідносини

Поняття, особливості та види фінансово-правових норм

Фінансове право як галузь права становить складну систему, вихідним, первинним елементом якої є фінансово-правові норми. Саме фінансово-правові норми регулюють відносини, що виникають, змінюються й припиняються в процесі мобілізації, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів.

Норми фінансового права, як і будь-якої іншої галузі права, є **загальнообов'язковими правилами поведінки суб'єктів суспільних відносин**, що встановлені державою та забезпечені її примусовою силою, тому їм властиві загальні риси правової норми, а саме: вони є правилом поведінки суб'єктів, владним приписом держави, мають регулятивний, формально визначений і загальнообов'язковий характер. Але при цьому вони мають і особливості, притаманні виключно цій галузі права, зумовлені специфікою предмета правового регулювання: їх змістом є правила поведінки учасників особливого виду суспільних зв'язків

саме в процесі фінансової діяльності держави. Ці правила виявляються в наданні суб'єктам таких відносин суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, здійснення яких забезпечує планомірну мобілізацію, розподіл і витрачання централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів відповідно до потреб та інтересів держави й суспільства.

Саме те, що фінансово-правові норми регулюють відносини в галузі фінансової діяльності держави й виступають засобом реалізації публічних інтересів, надає їм **імперативного характеру**. Залежно від змісту фінансово-правові норми поділяють:

- на матеріальні – такі, що закріплюють види й обсяг доходів і видатків відповідних фондів. Ці норми визначають матеріальний зміст юридичних прав і обов'язків учасників фінансових правовідносин;
- процесуальні – такі, що закріплюють порядок (процедуру) дій у процесі мобілізації, розподілу й витрачання фондів коштів.

Таким чином, **фінансово-правові норми** – це встановлені державою та забезпечені її примусовою силою загальнообов'язкові правила поведінки суб'єктів суспільних відносин, що виникають у процесі мобілізації, розподілу й витрачання централізованих і децентралізованих фондів коштів, установлюють права та обов'язки їх учасників і мають імперативний характер.

Фінансово-правові відносини: поняття, особливості, порядок виникнення, зміни та припинення

Фінансові правовідносини є юридичною формою вираження й закріплення фінансових (економічних) відносин, що можуть існувати лише в правовій формі. **Фінансовим правовідносинам (як і будь-яким правовідносинам) притаманні загальні ознаки:** вони виникають на основі норм фінансового права, що закріплюють ту модель поведінки для сторін правовідносин, яку згодом буде реалізовано у фінансових правовідносинах; характеризуються наявністю у сторін суб'єктивних юридичних прав і обов'язків.

Крім того, фінансові правовідносини мають особливості, зумовлені специфікою предмета й методу фінансового права. По-перше, фінансові правовідносини становлять юридичну форму

вираження та закріплення фінансових відносин, які у свою чергу є формою відповідних економічних відносин. По-друге, причиною, першоосновою виникнення, зміни й припинення фінансових правовідносин є фінансова діяльність держави, яка являє собою планомірний процес мобілізації, розподілу й використання централізованих і децентралізованих фондів коштів з метою виконання державою завдань і функцій. По-третє, фінансові правовідносини мають майновий характер. По-четверте, однією зі сторін фінансових правовідносин завжди виступає держава в особі вповноваженого державного органу (органу місцевого самоврядування). По-п`яте, фінансові правовідносини виникають, змінюються й припиняються завжди на підставі закону (фінансово-правового акта), а не за волевиявленням сторін.

Визначення фінансових правовідносин як таких, що мають майновий і державно-владний характер, дає змогу охарактеризувати їх як владно-майнові та відокремити від цивільних правовідносин і адміністративних правовідносин.

Отже, **фінансові правовідносини** можна визначити як урегульовані нормами фінансового права економічні відносини, що виникають, змінюються та припиняються в процесі мобілізації, розподілу й використання централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів і мають державно-владний і майновий характер.

Фінансові правовідносини, як і будь-які інші правовідносини, мають свою структуру, елементами якої є: 1) суб'єкти, тобто учасники правовідносин; 2) об'єкт; 3) юридичний і фактичний зміст.

З огляду на особливості та зміст фінансові правовідносини дуже різноманітні. Так, їх можна класифікувати залежно від: структури фінансової системи держави; інститутів фінансового права; об'єкта правовідносин; тривалості їх існування (дії); характеру фінансово-правових норм, що лежать у їх основі; цільового призначення; способів державного захисту тощо.

ТЕМА 2. Правове регулювання фінансового контролю

План

1 Поняття фінансового контролю.
2 Види та методи фінансового контролю.
3 Органи фінансового контролю в Україні.

1 Поняття фінансового контролю

Однією з найважливіших функцій державного управління є контрольна діяльність і, зокрема, фінансовий контроль.

Фінансовому контролю притаманні риси, що взагалі належать контрольній діяльності як такій, а саме: оперативність, цілеспрямованість, безпосередність, обґрунтованість, дієвість.

Сутність фінансового контролю розкривається в основних завданнях, поставлених перед ним, а саме:

- перевірка своєчасності й повноти виконання контрольованими суб'єктами фінансових зобов'язань перед державою та органами місцевого самоврядування;
- перевірка виконання органами державної влади й місцевого самоврядування покладених на них функцій з формування, розподілу й використання грошових фондів;
- перевірка дотримання правильності здійснення фінансових операцій, схоронності коштів і матеріальних засобів;
- перевірка правильності й ефективності використання публічних грошових фондів;
- виявлення й усунення порушень фінансової дисципліни;
- запобігання порушенням законності у сфері фінансової діяльності, забезпечення відшкодування матеріальних збитків, виявлення винних осіб і притягнення їх до відповідальності;
- виявлення внутрішніх резервів виробництва – підвищення його ефективності, найощадливішого використання матеріальних і грошових ресурсів.

Отже, під **фінансовим контролем** слід розуміти особливу сферу державного контролю, що становить собою діяльність фінансових органів з виявлення порушень законності, фінансової

дисципліни й доцільності під час формування, розподілу й використання державних і муніципальних грошових фондів.

2 Види та методи фінансового контролю

Фінансовий контроль можна класифікувати залежно від:

1) часу проведення: а) попередній; б) поточний (оперативний); в) наступний;

2) суб'єкта, що здійснює контроль: а) державний; б) муніципальний (місцевий); в) суспільний (громадський); г) аудиторський (незалежний); д) внутрішньогосподарський;

3) сфери фінансової діяльності: а) бюджетний контроль; б) податковий контроль; в) валютний контроль; г) банківський контроль; д) страховий контроль;

4) джерела інформації: а) фактичний; б) документальний;

5) періодичності (частоти) проведення: а) постійний фінансовий контроль (щоденний); б) систематичний фінансовий контроль; в) епізодичний фінансовий контроль (найчастіше цей вид контролю має разовий характер);

6) форми проведення: а) обов'язковий (зовнішній); б) ініціативний (внутрішній).

Метод фінансового контролю можна визначити як сукупність способів, засобів і прийомів для здійснення контрольних функцій. Серед основних методів фінансового контролю можна виділити спостереження, обстеження, облік, аналіз, перевірку і ревізію.

3 Органи фінансового контролю в Україні

Для здійснення фінансового контролю задіяно цілу систему органів, наділених відповідною компетенцією. Відповідно до статті 85 Конституції України ВРУ здійснює фінансовий контроль під час затвердження державного бюджету й внесення змін у нього, під час його виконання, ухвалення рішення за звітом про його виконання. Дуже важливий також парламентський контроль за використанням Україною кредитів, отриманих від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій і не передбачених Державним бюджетом

України. Контроль за використанням коштів Державного бюджету України від імені ВРУ здійснює Рахункова палата. Її діяльність регулює Закон України «Про Рахункову палату» від 11 липня 1996 р.

Місце Президента України в здійсненні фінансового контролю визначено його статусом глави держави. Наприклад, Президент України має право вето щодо прийнятих ВРУ законів із поверненням їх на повторний розгляд.

КМУ як вищий орган виконавчої влади щоденно керує державними фінансами й паралельно здійснює загальний фінансовий контроль. КМУ розробляє та здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального й культурного розвитку країни; розробляє проект закону про Державний бюджет України й забезпечує його виконання після затвердження, подає у ВРУ звіт про виконання держбюджету; здійснює та координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади; забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики.

МФУ є центральним спеціалізованим органом державної виконавчої влади з керування й контролю за фінансами. Воно здійснює контроль за складанням проекту й виконанням державного бюджету, за дотриманням банками правил касового виконання держбюджету щодо доходів, координує відомчий фінансовий контроль. У системі МФУ діють такі спеціальні контрольні служби, як Державна казначейська служба України та Державна фінансова інспекція України, що замінила Головне контрольно-ревізійне управління. Функції контролю виконують також ДПСУ та ДМСУ.

ТЕМА 3. Бюджетне право та бюджетні правовідносини

План

1 Бюджетне право та бюджетні правовідносини.
2 Бюджетний устрій і бюджетна система України.
3 Принципи побудови бюджетної системи.
4 Структура бюджетів.

1 Бюджетне право та бюджетні правовідносини

Об'єктивною необхідністю функціонування будь-якої держави є існування в ній бюджету як розпису доходів та видатків, у якому відображається соціально-економічна, політична природа держави, зміст її діяльності.

Поняття бюджету можна розглядати у трьох аспектах: економічному, матеріальному та правовому.

Поняття бюджету як правової категорії визначає БКУ в статті 2 як план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим (АРК) та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

За БКУ в Україні існують такі бюджети:

а) Державний бюджет України, правовою формою якого є закон, що розробляється і затверджується ВРУ;

б) місцеві бюджети, правовою формою яких є правові акти, що розробляються і затверджуються представницькими органами АРК та органами місцевого самоврядування.

Для правової характеристики бюджету важливо знати основні **принципи формування бюджету** – керівні положення, які визначають його сутність. До них належать: 1) принцип єдності бюджету; 2) принцип повноти; 3) принцип періодичності або плановості; 4) принцип збалансованості або рівноваги; 5) принцип обґрунтованості; 6) принцип цільового використання бюджетних коштів; 7) принцип публічності та прозорості; 8) принцип гласності; 9) принцип спеціалізації показників бюджетів; 10) принцип відповідальності (кожен учасник бюджетного процесу несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу).

Сутність бюджету та його призначення виявляється у функціях, до яких фахівці відносять такі: розподільна, контрольна, соціальна.

Поняття бюджетного права та бюджетних правовідносин

Бюджетне право України як підгалузь фінансового права – це сукупність фінансово-правових норм, які регулюють

відносини у сфері бюджетної діяльності. Його предметом є внутрішньодержавні відносини, які виникають, змінюються або припиняються у зв'язку з утворенням, розподілом і використанням коштів державного і місцевого бюджетів.

Систему бюджетно-правових відносин становлять суспільні відносини, які виникають, змінюються або припиняються:

- при встановленні бюджетної системи і бюджетного устрою України;
- розподілі доходів і видатків між окремими видами бюджетів;
- складанні, розгляді, затвердженні, виконанні бюджетів та розгляді звітів про їх виконання, а також при здійсненні контролю за виконанням бюджетів.

Бюджетні правовідносини є різновидом фінансових, а тому їм властиві ознаки останніх, а саме: виникають, змінюються та припиняються у сфері фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування; є публічно-правовими; характеризуються особливим колом суб'єктів; мають державно-владний та майновий характер.

Водночас бюджетні правовідносини характеризуються такими особливостями:

- є внутрішньодержавними, тобто існують усередині держави;
- в них бере участь більш вузьке коло суб'єктів, ніж в інших фінансових правовідносинах, – їх учасники повинні брати участь хоча б у одній зі стадій бюджетного процесу. Не можуть бути суб'єктами бюджетних правовідносин підприємства й організації недержавної (немуніципальної) форми власності, окремі громадяни;
- стосуються розподілу бюджетних ресурсів, які надходять до бюджетної системи, і реалізації цього розподілу за двома напрямами: предметним (за сферами діяльності держави, органів місцевого самоврядування та їх функціями) і структурним (за ланками бюджетної системи);
- носять періодичний характер (стосується тих правовідносин, у яких реалізуються строкові (періодичні) норми, і які діють протягом бюджетного періоду);

- права та обов'язки учасників бюджетного процесу детально регламентовані з метою ефективного, цільового та економного витрачання фінансових ресурсів, забезпечення їх постійного і планового надходження до бюджету певного рівня.

2 Бюджетний устрій і бюджетна система України

У фінансово-правовій літературі під **бюджетною системою** мають на увазі основану на економічних відносинах, урегульованих правовими нормами сукупність видів бюджетів, які існують на території держави.

Відповідно до статті 2 БКУ бюджетна система України – це сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіального устрою і врегульована нормами права.

Бюджетна система України є дворівневою і складається з державного бюджету та місцевих бюджетів (стаття 5 БКУ).

Місцевими бюджетами визнаються: бюджет АРК; обласні бюджети; районні бюджети; бюджети місцевого самоврядування. До бюджетів місцевого самоврядування належать бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (зокрема районів у містах).

Від поняття «бюджетна система» слід відмежовувати інше поняття – «бюджетний устрій». Бюджетна система відображає тільки загальну структуру бюджетів в Україні, а бюджетний устрій – це організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи.

Отже, **бюджетний устрій** – більш широке поняття, яке охоплює бюджетну систему, взаємозв'язок між бюджетами і принципи їх функціонування.

Бюджети, які діють на певних територіях, об'єднуються у зведені бюджети. Відповідно до статті 6 БКУ **зведений бюджет** є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу і прогнозування економічного і соціального розвитку держави.

Виділяють зведений бюджет України; зведений бюджет АРК; зведений бюджет області; зведений бюджет району; зведений бюджет міста з районним поділом.

3 Принципи побудови бюджетної системи

Бюджетна система України ґрунтується на таких принципах:

- **принцип єдності бюджетної системи України** – єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності;
- **принцип збалансованості** – повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період;
- **принцип самостійності** – Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади АРК та органів місцевого самоврядування. Органи влади АРК та органи місцевого самоврядування коштами відповідних місцевих бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом відповідних органів державної влади, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України, правом ВР АРК та відповідних місцевих рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети;
- **принцип повноти** – до складу бюджетів підлягають включенню всі надходження бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування;
- **принцип обґрунтованості** – бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального

розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил;

- **принцип ефективності та результативності** – при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання послуг, гарантованих державою, АРК, місцевим самоврядуванням (далі – гарантовані послуги), при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів;

- **принцип субсидіарності** – розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача;

- **принцип цільового використання бюджетних коштів** – бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями;

- **принцип справедливості і неупередженості** – бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами;

- **принцип публічності та прозорості** – інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів.

4 Структура бюджетів

Бюджет може складатися із **загального та спеціального фондів.**

Загальний фонд бюджету включає:

- усі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету;

- усі видатки бюджету, що здійснюються за рахунок надходжень загального фонду бюджету;

- кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету);

- фінансування загального фонду бюджету.

Складовими частинами спеціального фонду бюджету є:

- доходи бюджету (включно з власними надходженнями бюджетних установ), які мають цільове спрямування;

- видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (зокрема власних надходжень бюджетних установ);

- кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету);

- фінансування спеціального фонду бюджету.

Розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди визначається БКУ та законом про Державний бюджет України.

Підставою для рішення ВР АРК, відповідної місцевої ради про створення спеціального фонду у складі місцевого бюджету може бути виключно БКУ та закон про Державний бюджет України.

Передача коштів між загальним та спеціальним фондами бюджету дозволяється тільки в межах бюджетних призначень шляхом внесення змін до закону про Державний бюджет України чи рішення відповідної ради.

Створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади АРК, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається.

Для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені при складанні проекту бюджету формується **резервний фонд бюджету.** Порядок використання коштів з резервного фонду бюджету визначається КМУ. Рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету приймаються відповідно КМУ, Радою міністрів АРК, місцевими державними адміністраціями та виконавчими органами місцевого самоврядування. **Резервний фонд бюджету** не може перевищувати 1 % від обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету.

ТЕМА 4. Правові основи міжбюджетних відносин

План

1 Правові основи міжбюджетних відносин.
2 Методи бюджетного регулювання.
3 Бюджетний процес в Україні.

1 Правові основи міжбюджетних відносин

Збалансованість бюджетів досягається шляхом бюджетного регулювання, спрямованого на перерозподіл доходів і видатків між бюджетами. Відносини, які при цьому виникають, є міжбюджетними.

Міжбюджетні відносини – це відносини між державою, АРК та територіальними громадами щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України. Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за бюджетами та бюджетними ресурсами, які мають забезпечувати виконання цих повноважень. Міжбюджетні відносини відображають взаємозв'язки бюджетів різних рівнів.

Міжбюджетні відносини ґрунтуються на таких принципах: принцип рівності; принцип розмежування й закріплення на постійній основі та за тимчасовими нормативами регулюючих доходів; принцип вирівнювання межі мінімального бюджетного забезпечення бюджетів; принцип забезпечення рівномірного надходження доходів і недопущення касових розривів.

Власні та закріплені доходи

Основним механізмом розподілу доходів у бюджетній системі є закріплення визначених видів доходів за бюджетами, що здійснюється за допомогою закріплених доходів.

Закріплені доходи – доходи, які постійно чинними нормативними актами віднесено до дохідної частини бюджетів певного рівня на невизначений у часі строк у розмірі

територіального надходження повністю або в чітко фіксованому розмірі (нормативі). **Зазначені доходи поділяють на дві групи:**

- доходи, закріплені за державним бюджетом;
- доходи, закріплені за місцевими бюджетами.

Відповідно до статті 29 БКУ доходи державного бюджету охоплюють:

- податок на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств комунальної власності);
- 50 % збору за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування;
- 50 % збору за спеціальне використання води (крім збору за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення);
- 50 % плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім плати за користування надрами в межах континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони, яка зараховується до загального фонду державного бюджету у повному обсязі);
- 50 % податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) на території міста Київ;
- податок на додану вартість (крім податку, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);
- акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) (крім акцизного податку, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);
- акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) (крім акцизного податку, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);
- плата за ліцензії на певні види господарської діяльності (крім плати за ліцензії, визначеної у частині першій статті 64 та у частинах першій і другій статті 66 БКУ);
- ввізне мито (крім мита, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);
- вивізне мито;

- кошти, отримані за вчинення консульських дій на території України, а також кошти, отримані за вчинення консульських дій за межами України (крім частини коштів, що зараховуються до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);

- частина чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до державного бюджету відповідно до закону, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність;

- кошти, що перераховуються НБУ відповідно до Закону України «Про Національний банк України»;

- відрахування коштів, отриманих від проведення державних грошових лотерей;

- плата за розміщення тимчасово вільних коштів державного бюджету (крім коштів, отриманих вищими та професійно-технічними навчальними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);

- кошти, отримані закордонними дипломатичними установами України як плата за розміщення належних їм бюджетних коштів на поточних рахунках іноземних банків;

- рентна плата за нафту, природний газ, газовий конденсат, що видобуваються в Україні;

- рентна плата за транзитне транспортування трубопроводами природного газу територією України (якщо інше не встановлено законом про Державний бюджет України);

- рентна плата за транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами територією України;

- збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками (якщо інше не встановлено законом про Державний бюджет України);

- збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності (якщо інше не встановлено законом про Державний бюджет України);

- кошти від санкцій (штрафи, пеня тощо), що застосовуються відповідно до закону (крім штрафів, визначених пунктами 11, 12 і 13 частини першої статті 69 БКУ, та штрафів, що зараховуються до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);

- виконавчий збір, стягнутий органами державної виконавчої служби (крім частини збору, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);

- державне мито в частині, що відповідно до закону зараховується до державного бюджету;

- єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України;

- плата за митне оформлення товарів і транспортних засобів поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для митних органів;

- концесійні платежі щодо об'єктів державної власності (крім платежів, що зараховуються до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);

- кошти від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду; скарбів, які є пам'ятками історії та культури; майна, одержаного державою в порядку спадкування чи дарування;

- відрахування від суми коштів, витрачених на рекламу тютюнових виробів та/або алкогольних напоїв у межах України;

- плата за державну реєстрацію джерел іонізуючого випромінювання (реєстраційний збір);

- збір за користування радіочастотним ресурсом України;

- портовий (адміністративний) збір (крім частини збору, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);

- плата за надання державних гарантій та користування кредитами (позиками), залученими державою;

- 80 % коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок державного бюджету, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 % коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

- кошти, отримані від секретаріату ООН, ОБСЄ або іншої регіональної організації за участь українського контингенту Збройних Сил України в миротворчих операціях;

- кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів; інші доходи, які у встановленому порядку зараховуються до загального фонду державного бюджету.

Відповідно до статті 64 БКУ до доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, належать:

- податок на доходи фізичних осіб у частині, визначеній статтею 65 БКУ (До доходів бюджету міста Київ зараховується 50 % податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з ПКУ на території міста Київ. До доходів бюджету міста Севастополь зараховується 100 % податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з ПКУ на території міста Севастополь. До доходів бюджетів міст республіканського АРК та обласного значення зараховується 75 % податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з ПКУ на території цих міст. До доходів бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення зараховується 25 % податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з ПКУ на відповідній території);

- 50 % збору за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування, що зараховується до міських бюджетів міст Київ та Севастополь;

- 50 % збору за спеціальне використання води (крім збору за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховується до міських бюджетів міст Київ та Севастополь користувачами води за місцем її забору;

- 50 % плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім плати за користування надрами в межах континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони), що зараховується до міських бюджетів міст Київ та Севастополь;

- плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до міських бюджетів міст Київ та Севастополь;

- плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних місцевих рад;

- плата за ліцензії та сертифікати, що зараховується до міських бюджетів міст Київ та Севастополь ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Київ та Севастополь;

- плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного, плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до міських бюджетів міст Київ та Севастополь ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Київ та Севастополь;

- плата за ліцензії на право експорту, імпорту та оптової торгівлі спиртом етиловим, коньячним та плодовим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим, спиртом-сирцем виноградним, спиртом-сирцем плодовим, що зараховується до міських бюджетів міст Київ та Севастополь ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Київ та Севастополь;

- плата за ліцензії на право експорту, імпорту алкогольних на-поїв та тютюнових виробів, що зараховується до міських бюджетів міст Київ та Севастополь ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Київ та Севастополь;

- плата за державну реєстрацію (крім реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), що зараховується до міських бюджетів міст Київ та Севастополь;

- реєстраційний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, що справляється виконавчими органами відповідних місцевих рад;

- плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Київ та Севастополь ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Київ та Севастополь;

- плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Київ та Севастополь ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Київ та Севастополь;

- державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам. Податки і збори (обов'язкові платежі), які закріплено БКУ на постійній основі за бюджетами місцевого самоврядування, складають кошик доходів, що закріплюються за місцевими бюджетами та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

2 Методи бюджетного регулювання

Для виконання державою, органами місцевого самоврядування своїх завдань і функцій, як правило, закріплених доходів недостатньо, а тому кожен із бюджетів потрібно збалансовувати за допомогою інших дохідних джерел. Досягають цього насамперед за допомогою регулюючих доходів.

Регулюючі доходи – це передбачені в законі про Державний бюджет України або в рішенні про місцеві бюджети доходи, надходження яких щорічно визначають і перерозподіляють між різними ланками бюджетів. Отже, розмір частини кожного з таких доходів щороку змінюється і визначається відповідно до потреб кожного виду бюджету.

Через те, що існує певна нерівномірність фінансового стану як різних регіонів, так і верств населення, держава повинна забезпечувати їх фінансове вирівнювання. Це досягається шляхом **бюджетного регулювання** – перерозподілу коштів усередині бюджетної системи з метою збалансування всіх видів бюджетів. Такий перерозподіл коштів усередині бюджетної системи здійснює щорічно кожний представницький орган щодо бюджетів безпосередньо нижчого рівня:

- ВРУ регулює обласні, міські (міст Київ і Севастополь) бюдже-ти, бюджет АРК;
- ВР АРК – бюджети районів, які входять до її складу;
- обласні ради регулюють районні та міські (міст обласного підпорядкування) бюджети;
- районні ради – селищні, сільські, міські (міст районного підпорядкування) бюджети, міські ради – бюджети районів у містах.

Бюджетне регулювання здійснюється із застосуванням процентних відрахувань від територіальних надходжень

загальнодержавних податків і зборів за нормативами, які щорічно встановлює рада вищого рівня.

Іншим методом бюджетного регулювання є надання **трансфертів** – дотацій, субвенцій, субсидій за переліком і розмірами, що визначаються кожного року окремо в законі про Державний бюджет України та рішенні про місцевий бюджет на поточний рік.

На відміну від дотації субвенції та субсидії мають цільовий характер.

Міжбюджетні трансферти – це кошти, що безоплатно й безповоротно передають із одного бюджету в інший. У Державному бюджеті України можуть передбачатися такі трансферти місцевим бюджетам:

- дотація вирівнювання бюджету АРК, обласним бюджетам, бюджетам міст Київ та Севастополь, районним бюджетам та бюджетам міст республіканського АРК та обласного значення, іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти;
- додаткова дотація на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів;
- субвенції на здійснення державних програм соціального захисту;
- додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, унаслідок надання пільг, установлених державою;
- субвенція на виконання інвестиційних програм (проектів);
- інші додаткові дотації та субвенції.

Порядок та умови надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам визначаються КМУ.

ВР АРК та місцеві ради можуть передбачати у відповідних бюджетах такі види міжбюджетних трансфертів:

- субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування;
- субвенції на проведення видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів;

- субвенції на проведення видатків бюджетів місцевого самоврядування, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів;

- субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів), зокрема на будівництво або реконструкцію об'єктів спільного користування;

- додаткові дотації та інші субвенції.

Отже, система міжбюджетних трансфертів в Україні передбачає: передачу з Державного бюджету до бюджету АРК, бюджетів областей і районів, районів у містах і бюджетів місцевого самоврядування частини доходів у вигляді дотацій і субвенцій; зворотне передавання коштів до Державного бюджету, бюджету АРК і відповідних місцевих бюджетів із бюджетів нижчого рівня.

3 Бюджетний процес в Україні

Традиційним є визначення **бюджетного процесу** як сукупності дій уповноважених органів держави та місцевого самоврядування щодо складання, розгляду, затвердження й виконання бюджетів, а також складання, розгляду й затвердження звітів про їх виконання, здійснюваних на підставі норм бюджетного права.

У статті 2 БКУ подано дещо інше визначення бюджетного процесу – це регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Традиційно у навчальній літературі в бюджетному процесі виокремлюють п'ять стадій: розробка та складання проекту бюджету; розгляд проекту бюджету; затвердження проекту бюджету; виконання бюджету; складання, розгляд і затвердження звіту про виконання бюджету. **Але в статті 19 БКУ закріплено чотири стадії бюджетного процесу, а саме:**

- складання проектів бюджетів;

- розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);

- виконання бюджету, включно з внесенням змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

Порядок складання бюджету

Складання проектів бюджетів як державного, так і місцевих становить одну з найважливіших і відповідальних стадій бюджетного процесу, оскільки саме тут закладають політичний і економічний курси держави на поточний рік, визначають пріоритети щодо розв'язання внутрішніх соціально-економічних проблем, обсяг доходів і видатків, основні напрями використання коштів, засоби покриття дефіциту бюджету.

Порядок складання проектів як державного, так і місцевих бюджетів чітко встановлено БКУ та Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 р.

Згідно зі статтею 153 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» проект закону про Державний бюджет України на наступний рік розглядається з урахуванням положень БКУ та Регламенту.

КМУ щороку подає до ВРУ проект закону про Державний бюджет України на наступний рік не пізніше **15 вересня поточного року.** Разом з проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року.

Проект закону про Державний бюджет України на наступний рік має бути розроблений з дотриманням вимог БКУ та **Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період**. Згідно зі статтею 152 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період схвалюється КМУ не пізніше **1 квітня року**, що передує плановому, та у триденний строк подається до ВРУ. Процес визначення Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період у ВРУ здійснюється з урахуванням поданого КМУ річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України за попередній бюджетний період.

Народні депутати, комітети розробляють свої пропозиції до проекту Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період і подають їх до комітету, до предмета відання

якого належать питання бюджету, до **15 квітня року**, що передує плановому, але не пізніше ніж за 15 днів до дня розгляду питання на пленарному засіданні ВРУ.

ВРУ не пізніше 30 квітня року, що передує плановому, розглядає питання щодо Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період у порядку, визначеному статтею 30 Регламенту. З доповіддю виступає Прем'єр-міністр України або за його дорученням міністр фінансів України та голова комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету. За наслідками розгляду цього питання ВРУ може прийняти рішення про:

- прийняття проекту постанови ВРУ щодо Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період;
- направлення проекту постанови ВРУ щодо Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період до комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, для підготовки до повторного розгляду ВРУ з урахуванням зауважень, висловлених під час розгляду цього питання на пленарному засіданні ВРУ (з визначенням строків такої підготовки).

Проект закону про Державний бюджет України на наступний рік не може містити положень про зупинення дії чи внесення змін до законів.

Поданий КМУ проект закону про Державний бюджет України на наступний рік надається народним депутатам та Рахунковій палаті не пізніше ніж **за чотири дні до його представлення у ВРУ**.

Порядок розгляду і затвердження бюджету

Другою стадією бюджетного процесу згідно з БКУ є розгляд і прийняття закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети.

Згідно зі статтею 154 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» проект закону про Державний бюджет України на наступний рік ВРУ представляє на її пленарному засіданні міністр фінансів України не пізніше ніж через **п'ять днів з дня подання його КМУ до ВРУ**. На такому пленарному засіданні за процедурним рішенням ВРУ можуть бути заслухані головні розпорядники коштів державного бюджету щодо мети,

завдань та очікуваних результатів виконання відповідних бюджетних програм, передбачених у проекті закону про Державний бюджет України на наступний рік.

Представлення проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік проводиться за процедурою повного обговорення. За результатами обговорення проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік ВРУ може прийняти рішення про його відхилення у разі невідповідності вимогам БКУ та/або Основним напрямам бюджетної політики на наступний бюджетний період.

У разі відхилення ВРУ проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік КМУ зобов'язаний у 7-денний строк з дня набрання чинності рішення про його відхилення подати до ВРУ проект закону про Державний бюджет України на наступний рік з обґрунтуванням внесених змін. У такому разі строки підготовки і розгляду проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у першому та другому читаннях збільшуються на п'ять днів.

Стаття 155 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» встановлює, що проект закону про Державний бюджет України на наступний рік розглядається за процедурою **трьох читань.**

Підготовка проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік до першого читання

Народні депутати, комітети формують свої пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік і не пізніше **1 жовтня року**, що передує плановому, направляють їх до комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, з урахуванням таких вимог:

1) пропозиції мають узгоджуватися з Основними напрямами бюджетної політики на наступний бюджетний період;

2) пропозиції щодо збільшення витрат та/або зменшення надходжень державного бюджету мають визначати джерела їх покриття, включно з видами та обсягами витрат, що підлягають скороченню. Такі пропозиції та пропозиції до текстових статей проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік не можуть призводити до збільшення державного боргу і державних гарантій порівняно з їх граничним обсягом,

передбаченим у поданому КМУ проекті закону про Державний бюджет України на наступний рік;

3) пропозиції щодо зміни прогнозу доходів та фінансування бюджету можуть вноситися у разі, якщо виявлено неточності в його розрахунку комітетом, до предмета відання якого належать питання бюджету, та/або МФУ.

Пропозиції, направлені до комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, після 1 жовтня року, що передує плановому, та/або з порушенням установлених вимог, не розглядаються.

Рахункова палата за дорученням ВРУ проводить експертизу проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік і до 1 жовтня року, що передує плановому, подає свої висновки ВРУ.

Проект постанови ВРУ щодо висновків та пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік, а також таблиця пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи надаються народним депутатам **не пізніше ніж за два дні** до розгляду ВРУ проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у першому читанні.

Розгляд проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у першому читанні

ВРУ розглядає проект закону про Державний бюджет України на наступний рік у першому читанні не пізніше **20 жовтня року**, що передує плановому.

Розгляд у першому читанні проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік починається з доповіді голови комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, щодо висновків і пропозицій до законопроекту та результатів його розгляду. Розгляд проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у першому читанні проводиться за процедурою повного обговорення.

Під час обговорення слово для виступу надається представникам комітетів за письмовими заявами, депутатських фракцій, народним депутатам, представникам КМУ та Рахункової палати.

Проект закону про Державний бюджет України на наступний рік вважається прийнятим у першому читанні, якщо на

підтримку під час голосування в цілому проекту постанови ВРУ щодо висновків та пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік проголосувала більшість народних депутатів від конституційного складу ВРУ. Схвалені ВРУ висновки та пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік набувають статусу Бюджетних висновків ВРУ.

Підготовка та розгляд проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні

Після прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у першому читанні КМУ за участю уповноважених представників комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, готує та у **14-денний строк, але не пізніше 3 листопада року,** що передує плановому, подає до ВРУ проект закону про Державний бюджет України на наступний рік, підготовлений відповідно до Бюджетних висновків ВРУ, і порівняльну таблицю щодо їх урахування з вмотивованими поясненнями стосовно неврахованих положень Бюджетних висновків ВРУ.

Поданий КМУ проект закону про Державний бюджет України на наступний рік, підготовлений відповідно до Бюджетних висновків ВРУ, і порівняльна таблиця щодо їх урахування надаються народним депутатам **не пізніш як за десять днів** до розгляду питання на пленарному засіданні ВРУ.

Комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету, після подання КМУ проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік, підготовленого до другого читання, готує висновок щодо врахування у цьому законопроекті Бюджетних висновків ВРУ. При цьому пропозиції народних депутатів, комітетів до проекту закону про Державний бюджет України, підготовленого до другого читання, не розглядаються.

Розгляд у другому читанні проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік завершується не пізніше **20 листопада року,** що передує плановому. **У другому читанні приймаються:** граничний обсяг річного дефіциту (профіциту) державного бюджету, граничний обсяг державного боргу та граничний обсяг надання державних гарантій; загальна сума доходів, видатків та кредитування державного бюджету; розмір

мінімальної заробітної плати на відповідний бюджетний період, розмір прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для основних соціальних і демографічних груп населення та рівень забезпечення прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період; бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів та інші положення, необхідні для формування місцевих бюджетів.

Після обговорення ВРУ проводить голосування щодо прийняття у другому читанні проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік з урахуванням висновку комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, щодо врахування у цьому законопроекті Бюджетних висновків ВРУ. У разі прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні проводиться голосування про прийняття цього законопроекту в цілому.

Якщо ВРУ не прийнято рішення про прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні, проводиться розгляд і голосування статей, на розгляді і голосуванні яких наполягають народні депутати.

Підготовка та розгляд проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у третьому читанні

Відповідно до рішення ВРУ про прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету, **не пізніше 25 листопада року,** що передує плановому, готує його до третього читання.

Третє читання проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік починається з доповіді голови комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, та співдоповіді міністра фінансів України про пропозиції щодо усунення суперечностей і помилок у тексті статей проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік.

Після доповіді та співдоповіді проводиться голосування пропозицій комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, щодо усунення суперечностей і помилок у тексті статей проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік та прийняття проекту закону в цілому.

У разі неприйняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у цілому цей законопроект за рішенням ВРУ направляється на повторне третє читання з визначенням строків його наступного розгляду на пленарному засіданні ВРУ.

Закон про Державний бюджет України приймається ВРУ України до 1 грудня року, що передує плановому.

Відповідно до статті 77 БКУ бюджет АРК, обласні і районні бюджети, міські (міст Київ та Севастополь, міст республіканського АРК та обласного значення) бюджети, інші бюджети місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти, на наступний бюджетний період затверджуються рішен-ням ВР АРК, відповідної місцевої ради **не пізніше ніж у двотижневий строк** з дня офіційного опублікування закону про Державний бюджет України.

Порядок виконання бюджету

Виконання бюджету означає повне й своєчасне надходження до бюджетів усіх передбачених законодавством доходів і забезпечення фінансування всіх запланованих видатків. Основним у процесі виконання бюджетів є забезпечення в повному обсязі надходження податків, зборів та інших неподаткових обов'язкових платежів у дохідну частину бюджету й фінансування заходів і програм у межах затверджених видатків бюджету.

Відповідно до статті 115 Конституції України і статті 42 БКУ КМУ забезпечує й відповідає за виконання державного бюджету. Міністерство фінансів здійснює загальну організацію й управління процесом виконання Державного бюджету України, координує діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

В Україні з 1997 р. застосовують казначейську форму обслуговування Державного бюджету України. Казначейське обслуговування бюджетних коштів передбачає:

1) розрахунково-касове обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів, а також інших клієнтів відповідно до законодавства;

2) контроль за здійсненням бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень бюджету, взятті бюджетних зобов'язань

розпорядниками бюджетних коштів та здійсненні платежів за цими зобов'язаннями;

3) ведення бухгалтерського обліку і складання звітності про виконання бюджетів з дотриманням національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку;

4) здійснення інших операцій з бюджетними коштами.

В органах ДКСУ бюджетним установам відкриваються рахунки у встановленому законодавством порядку.

Державний і місцеві бюджети виконують за відповідними розписами. **Розпис бюджету** – документ, у якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації. Так, Державний бюджет України виконують за розписом, який затверджує міністр фінансів України відповідно до бюджетних призначень у **місячний термін** після набрання чинності закону про Державний бюджет України. До того ж розпис має бути поквартально розподілено. До затвердження розпису міністром фінансів України затверджують тимчасовий розпис на відповідний період.

На основі бюджетного розпису починають виконання бюджетів за доходами. Безпосередньо виконання дохідної частини бюджетів покладено на органи стягнення, до яких згідно з БКУ належать податкові, митні та інші державні органи, яким відповідно до закону надано право стягнення до бюджетів податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших надходжень. Ці органи здійснюють контроль за повнотою, своєчасністю й правильністю обчислення та зарахування обов'язкових платежів до відповідних бюджетів.

Бюджетний кодекс у статті 46 встановлює такі **стадії виконання Державного бюджету України за видатками та кредитуванням:**

- установлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі та в межах затвердженого розпису бюджету;

- затвердження кошторисів, паспортів бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі), а також порядків використання бюджетних коштів;

- взяття бюджетних зобов'язань;

- отримання товарів, робіт і послуг;

- здійснення платежів відповідно до взятих бюджетних зобов'язань;

- використання товарів, робіт і послуг для виконання заходів бюджетних програм;

- повернення кредитів до бюджету (щодо кредитування бюджету). Бюджетні розписи є підставою для здійснення асигнувань із бюджетів. Бюджетне асигнування – це повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів з конкретною метою в процесі виконання бюджету. Воно має бути також обов'язково затверджено та є підставою для затвердження кошторисів.

Кошторис є основним плановим документом бюджетної установи, який надає повноваження щодо отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій і досягнення цілей, визначених на бюджетний період відповідно до бюджетних призначень.

Місцевий бюджет виконується за розписом, який затверджується керівником місцевого фінансового органу (до його затвердження затверджується тимчасовий розпис на відповідний період). Керівник місцевого фінансового органу протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису місцевого бюджету встановленим бюджетним призначенням.

Місцевий фінансовий орган у процесі виконання місцевого бюджету за доходами здійснює прогнозування та аналіз доходів відповідного бюджету.

Доходи місцевого бюджету спрямовуються безпосередньо на рахунок відповідного бюджету, що відкритий у територіальному органі держказначейства, і не можуть акумулюватися на рахунках органів стягнення. Доходи визнаються зарахованими в дохід місцевого бюджету з моменту зарахування на рахунок відповідного бюджету, що відкритий в територіальному органі держказначейства.

Звітність про виконання бюджету

Четвертою, завершальною стадією бюджетного процесу є підготовка, розгляд і затвердження звітів про виконання Державного бюджету України й місцевих бюджетів.

Так, згідно зі статтею 161 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» контроль за виконанням Державного бюджету України здійснює ВРУ як безпосередньо, так і через Рахункову палату.

Уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів **щомісяця, не пізніше 15 числа місяця, наступного за звітним,** подає ВРУ місячний звіт про виконання Державного бюджету України.

Зведені показники місячних звітів про виконання бюджетів подаються уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів ВРУ **не пізніше 25 числа місяця, наступного за звітним**.

Квартальний звіт про виконання Державного бюджету України подається уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів до ВРУ **не пізніше ніж через 35 днів після закінчення звітного кварталу**.

Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України подається КМУ **не пізніше 1 квітня року, наступного за звітним.**

МФУ до 20 березня року, що настає за звітним, здійснює публічне представлення звіту про виконання Державного бюджету України за попередній бюджетний період, у якому беруть участь уповноважені представники Комітету ВРУ з питань бюджету, Рахункової палати. Інформація про час і місце публічного представлення публікується разом із звітом про виконання Державного бюджету України.

Комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету, у двотижневий строк з дня отримання відповідних висновків та пропозицій Рахункової палати готує та подає на розгляд ВРУ проект постанови щодо річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України.

Розгляд звіту про виконання закону про Державний бюджет України відбувається за процедурою повного обговорення. Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України у ВРУ представляє міністр фінансів України. Із співдоповідями про виконання закону про Державний бюджет

України виступають голова комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, та Голова Рахункової палати. На такому пленарному засіданні за процедурним рішенням ВРУ можуть бути заслухані головні розпорядники коштів державного бюджету щодо результатів виконання бюджетних програм за звітний період. За результатами розгляду ВРУ приймає рішення щодо річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України.

Відповідно до статті 61 БКУ річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України включає:

- звіт про фінансовий стан (баланс) Державного бюджету України;
- звіт про виконання Державного бюджету України (включно зі звітами про виконання показників за формою додатків до закону про Державний бюджет України);
- звіт про фінансові результати виконання Державного бюджету України;
- звіт про рух грошових коштів;
- звіт про власний капітал;
- інформацію про виконання захищених видатків Державного бюджету України;
- звіт про бюджетну заборгованість;
- звіт про використання коштів з резервного фонду державного бюджету;
- звіт про стан державного боргу;
- звіт про операції щодо державних гарантійних зобов'язань;
- зведені показники звітів про виконання бюджетів;
- інформацію про виконання місцевих бюджетів, включно з інформацією про стан місцевого боргу;
- інформацію про здійснені операції з державним боргом;
- інформацію про надані державні гарантії;
- інформацію про досягнення запланованої мети, завдань та результативних показників головними розпорядниками коштів державного бюджету в межах бюджетних програм;
- інформацію про виконання текстових статей закону про Державний бюджет України;
- іншу інформацію, визнану КМУ необхідною для пояснення звіту.

Відповідно до статті 80 БКУ ДКСУ складає та подає відповідним місцевим фінансовим органам звітність про виконання місцевих бюджетів за встановленими формами. Зведені показники звітності про виконання бюджетів одночасно подаються територіальними органами ДКСУ відповідно Міністерству фінансів АРК, фінансовим органам місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів відповідних місцевих рад на таких умовах.

Квартальний та річний звіти про виконання місцевого бюджету подаються до ВР АРК, відповідної місцевої ради Радою міністрів АРК, місцевою державною адміністрацією, виконавчим органом відповідної місцевої ради або сільським головою (якщо відповідний виконавчий орган не створено згідно із законом) у двомісячний строк після завершення відповідного бюджетного періоду. Перевірка річного звіту здійснюється Рахунковою палатою ВР АРК (щодо використання органами виконавчої влади коштів бюджету АРК), комісією з питань бюджету ВР АРК, відповідної місцевої ради, після чого ВР АРК, відповідні місцеві ради затверджують річний звіт про виконання бюджету або приймають інше рішення з цього приводу.

ТЕМА 5. Поняття, предмет та метод податкового права

План

1 Поняття, предмет та метод податкового права.
2 Податкова система України.

1 Поняття, предмет та метод податкового права

Податкове право є складовою частиною фінансового права: виражає суспільні відносини щодо справляння податків, зборів та інших обов’язкових платежів, установлення контролю та застосування заходів відповідальності за порушення податкового законодавства.

Предмет та метод податкового права

Предметом податкового права є сукупність однорідних специфічних суспільних відносин, установлених і контрольованих державою, що визначають надходження грошових коштів від платників податків до бюджетів усіх рівнів у формі податків і зборів.

Методом податкового права є метод державно-владних приписів, який підкріплюється можливістю застосування санкцій з боку держави. Цей метод передбачає використання в основному імперативних норм податкового права з метою формування доходів бюджетів і державних цільових фондів за рахунок доходів і майна платників податків.

Система та джерела податкового права

Податкове право є складною цілісною системою із своєю внутрішньою організацією.

Усі норми податкового права утворюють загальну та особливу частину.

Загальна частина містить норми права, які визначають загальні підходи до регулювання.

Особлива частина визначає конкретні механізми справляння окремих податків і зборів.

Податкове право є самостійною галуззю права в системі фінансового права і тісно пов’язане з іншими галузями права, а саме: конституційним, адміністративним, кримінальним, міжнародним, економічним та ін.

Сукупність податкових норм у їх зовнішньому вияві формують джерела податкового права.

Джерела податкового права за своїми ознаками діляться на три групи:

1) за владно-територіальною:

- загальнодержавні нормативні акти;
- республіканські (АРК);
- місцеві;

2) за характером правових норм:

- нормативні – містять правові норми загального характеру;
- ненормативні – не містять правових норм загального характеру;

3) за характером становлення:

- нормативно-правовий акт;
- міжнародні договори;
- звичайні;
- прецедент.

Найважливіше джерело податкового права – нормативно-правові акти. Нормативно-правові акти та міжнародні договори становлять податкове законодавство. До податкових законів належать:

- загальні нефінансові закони (Конституція України);
- загальні фінансові закони (БКУ);
- загальні податкові закони (регулюють податкову систему в цілому – ПКУ);
- спеціальні податкові закони (регулюють окремі групи чи види податків).

Податково-правові норми та податкові правовідносини

Податкове право вивчає податкові правовідносини, тобто врегульовані нормами податкового права фінансові правовідносини, що виникають з приводу справляння податків і зборів у бюджет та державні цільові фонди.

Об'єктом податкових правовідносин є кошти платників, що надходять у доходи бюджетів, а суб'єктом – реальний учасник податкових правовідносин, наділений правосуб'єктивністю.

Суб'єктом є держава (в особі податкових, кредитних та інших органів) та платники податків.

Підставою для виникнення, зміни, припинення податкових правовідносин є **юридичні факти**.

За наслідками юридичні факти діляться:

- на правоутворюючі;
- правозмінюючі;
- правоприпиняючі.

За ознакою волі суб'єкта:

- юридичні дії;
- юридичні події.

Юридичні дії бувають правомірні та неправомірні. Правомірні дії діляться на юридичні вчинки та юридичні акти. **Податково-правові норми** – загальнообов'язкові формально визначені правила поведінки, встановлені уповноваженими

органами влади і забезпечені державним примусом. Усі вони мають імперативний характер.

За змістом податкові норми діляться:

- на матеріальні;
- процесуальні.

За характером впливу:

- зобов'язуючі;
- забороняючі;
- уповноважуючі.

Структура податкової норми:

- гіпотеза;
- диспозиція;
- санкція.

2 Податкова система України

Поява податків зумовлена виникненням держави і виконанням нею суспільно необхідних завдань і функцій. Першим визначення податку як тягаря, що накладається державою у формі закону, дав А. Сміт.

Податок – нецільовий, безвідплатний, безповоротний і обов'язковий вид платежу, що надходить від платників до бюджету відповідного рівня на підставі нормативно-правових актів.

Плата, на відміну від податків, передбачає певну еквівалентність відносин платника з державою.

Збори передбачають цільове призначення платежу.

У діючому законодавстві грані між податками, платами та зборами стерті.

Збори є плата, внесок – обов'язковий платіж, що справляється з умовою отримання ними спеціальної вигоди.

Функції податку

Сутність податків, зборів та інших обов'язкових платежів проявляється у їхніх функціях: *фіскальній, регулюючій, контрольній та стимулюючій.*

Основна – фіскальна, 80 % загальних надходжень до зведеного бюджету країни – податкові платежі. З латині «фіскальна» – державна скарбниця.

Елементи податку

В основі побудови механізму стягнення податків лежать елементи податків:

- платник;
- об’єкт;
- одиниця оподаткування;
- ставка оподаткування;
- податкові пільги;
- база оподаткування;
- строк та порядок сплати;
- порядок обчислення податку;
- строк та порядок подання звітності;
- податковий період.

Платниками податку є юридичні та фізичні особи. Під об’єктом оподаткування слід розуміти предмет оподаткування: доходи; прибуток; майно; додана вартість та ін.

Податкова база – кількісний вираз об’єкта оподаткування.

Класифікація податків

Податкові платежі класифікуються за такими ознаками:

а) залежно від платника податку:

- податки з юридичних осіб;
- податки з фізичних осіб;
- змішані (плата за землю наприклад);

б) залежно від органу влади, який установлює податки:

- загальнодержавні;
- місцеві;

в) за формою оподаткування:

- прямі;
- непрямі;

г) за економічним змістом:

- податки на доходи;
- податки на споживання;
- податки на майно;

д) за методом оподаткування:

- прогресивні;
- пропорційні;
- регресивні;

е) за періодичністю стягнення:

- разові;
- систематичні;

ж) за призначенням:

- загальні;
- цільові.

Податкова система

Податкова система – це сукупність загальнодержавних та місцевих податків і зборів. Податкова система України побудована на таких принципах:

- обов'язковість;
- рівність і рівнозначність;
- соціальна справедливість;
- стабільність;
- економічна обґрунтованість;
- рівномірність сплати;
- компетенція;
- єдиний підхід і доступність;
- невідворотність;
- фіскальна достатність;
- загальність оподаткування;
- презумпція правомірності рішень платника, якщо згідно з правовим актом можна тлумачити на користь платника податку. Система оподаткування включає в себе 18 загальнодержавних та 5 місцевих податків і зборів.

До **загальнодержавних податків і зборів** належать:

- податок на прибуток підприємств;
- податок на доходи фізичних осіб;
- податок на додану вартість;
- акцизний податок;
- збір за першу реєстрацію транспортного засобу;
- екологічний податок;
- рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України;
- рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні;

- плата за користування надрами;
- плата за землю;
- збір за користування радіочастотним ресурсом України;
- збір за спеціальне використання води;
- збір за спеціальне використання лісових ресурсів;
- фіксований сільськогосподарський податок;
- збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства;
- мито;
- збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками;
- збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності.

До **місцевих податків і зборів** належать такі основні з них:

- податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- єдиний податок;
- збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності;
- збір за місця для паркування транспортних засобів;
- туристичний збір.

Установлення та скасування податків здійснюється виключно ВРУ, а місцевих податків і зборів – місцевими радами (у межах, установлених законом).

Відповідно до ПКУ контролюючими органами щодо сплати податків і зборів є:

- органи державної податкової служби;
- митні органи.

Указом Президента України від 28.12.2010 р. «Про оптимізацію системи централізованих органів виконавчої влади» ліквідована Державна податкова адміністрація України і створена Державна податкова служба України.

Головним контролюючим органом є ДПСУ, яка була створена в 1990 р. як Державна податкова інспекція України. 22.08.1996 р. Указом Президента України на базі Державної податкової інспекції та підрозділів Міністерства внутрішніх справ України по боротьбі з кримінальним приховуванням прибутку від оподаткування була створена Державна податкова адміністрація України.

Головним завданням ДПСУ є здійснення контролю за правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати податків і зборів, консультації з податкового законодавства, ведення Реєстру фізичних осіб, запобігання злочинам, їх розкриття, припинення тощо.

Державна податкова адміністрація залежно від кількості платників може утворювати міжрайонні (два і більше районів), об'єднані (місто і район) державні податкові інспекції та відповідні підрозділи податкової міліції в їх складі.

ДПСУ та обласні податкові служби очолює Голова, міські і районні – начальники інспекцій.

ТЕМА 6. Правове регулювання непрямих податків. Податок на додану вартість

План

1 Правове регулювання непрямих податків. Податок на додану вартість.

2 Порядок урахування і сплати податку.

3 Акцизний податок.

1 Правове регулювання непрямих податків. Податок на додану вартість

Непрямі податки (податки на споживання) справляються у процесі використання матеріальних благ, включаються у вигляді надбавки до ціни товару, сплачуються споживачем.

До непрямих податків належать податок на додану вартість (ПДВ), акцизний податок (АП) та мито.

ПДВ відіграє вирішальну роль у формуванні доходів державного бюджету. Був запроваджений в Україні із 1 січня 1993 р., прийнятий у новій редакції законом України від 3 квітня 1997 р. та докорінно змінений законом України у 2005 р. і викладений у новій редакції в ПКУ.

ПДВ був уперше введений у Франції в 1954 р. з метою обмеження виробництва товарів і застосовується в країнах Європи.

Податок на додану вартість, платники податків

Платником податку є будь-яка особа:

1) яка підлягає обов'язковій реєстрації як платник податку у разі, коли загальна сума оподаткованих операцій протягом останніх 12 календарних місяців перевищує 300,0 тис. грн (без ПДВ);

2) яка імпортує товари, крім фізичних осіб, не зареєстрованих платниками податку, які ввозять товари в обсягах, що не підлягають митному оподаткуванню;

3) у якої обсяги постачання товарів іншим платникам податків за останні 12 календарних місяців становлять не менше 50 % загального обсягу поставки;

4) статутний капітал або балансова вартість активів (основних засобів, нематеріальних активів, запасів) якої перевищує 300,0 тис. грн і яка може добровільно зареєструватися платником ПДВ незалежно від наявності здійснених нею оподаткованих операцій та обсягу постачання товарів іншим платникам податків.

Розглянемо на прикладах порядок добровільної реєстрації платника податку на додану вартість.

Платник за останні 12 календарних місяців поставив товарів на 200,0 тис. грн, з них платникам податку на додану вартість на 120,0 тис. грн Такий платник має право зареєструватися платником, оскільки питома вага поставки іншим платникам податку в загальній сумі поставки становить 60 % (120х100:200), тобто більше ніж 50 %.

Об'єкти та база оподаткування ПДВ

Об'єктом сплати податку є додана вартість, яка створюється на кожному етапі виробництва й обігу товарів.

В основі оподаткування:

- поставка товарів (робіт, послуг) на митній території України;
- імпорт товарів, робіт, послуг;
- експорт товарів.

Базою оподаткування є операції з поставки товарів та послуг за вільними договірними (контрактними) цінами, але не нижче за звичайні, з урахуванням акцизного податку, ввізного мита, інших загальнодержавних податків і зборів за винятком податку на додану вартість.

Від оподаткування звільняються операції з поставки вітчизняних продуктів дитячого харчування молочними кухнями та спеціалізованими магазинами, поставка послуг з виховання та освіти дітей дитячими закладами, поставка ліків, доставка пенсій, культові послуги та деякі ін.

Не є об'єктом оподаткування: операції з цінними паперами, надання послуг із страхування, обсяги валютних цінностей, виплата зарплати, пенсій, стипендій, дотацій, субсидій, дивідендів, банківські послуги та деякі ін.

Ставки ПДВ

Законом передбачені дві ставки ПДВ: 0 % та 17 %. До 01.01.2014 р. застосовувалася ставка 20 %. Ставка 17 % була введена в дію із 01.01.2014 р.

Нульова ставка застосовується переважно при поставці товарів на експорт, а також при поставці товарів магазинами безмитної торгівлі, поставки транспортних послуг з перевезення пасажирів та вантажів за межами митного кордону України та деякі ін.

В усіх інших випадках застосовувалася ставка 20 % (з 01.01.2014 р. – 17 %).

2 Порядок урахування і сплати податку

Платежі до бюджету визначаються як різниця між податковим зобов'язанням і податковим кредитом.

Податкове зобов'язання – це загальна сума податку, одержана платником у звітному періоді.

Податковий кредит – сума, на яку платник податку має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду.

Від'ємне значення між податковим зобов'язанням і податковим кредитом називається бюджетним відшкодуванням і підлягає поверненню платнику податку із державного бюджету.

Приклад. Платник поставив товарів на митній території України за квітень 2011 р. на 200,0 тис. грн (без ПДВ) і отримав товари для використання в господарській діяльності на 150 грн (без ПДВ). Ви-значаємо платежі до бюджету:

податкове зобов'язання

200,0 х 20 : 100 = 40,0 тис. грн;

податковий кредит

150 х 20 : 100 = 30,0 тис. грн;

платежі до бюджету

40,0 - 30,0 = 10,0 тис. грн.

Податкова декларація має бути подана до 20 травня, а податок сплачений до бюджету до 30 травня.

Платник отримав матеріали для господарської діяльності на 240,0 тис. грн, у т. ч. 40,0 грн податковий кредит, переробив і реалізував на експорт товари на 300,0 тис. грн.

У цьому випадку податкове зобов'язання нульове (300х0(ставка)=0), податковий кредит – 40,0 тис. грн.

Від'ємне значення між ними: 0 - 40,0 = 40,0 тис. грн, яке підлягає відшкодуванню з державного бюджету (бюджетне відшкодування). Податкові органи повинні в 30-денний строк після отримання податкової декларації провести камеральну перевірку, а при виявленні порушень – документальну перевірку (також у 30-денний строк). У 5-денний строк після завершення перевірки податковий орган подає висновок органу ДКСУ про відшкодування суми податку, який також у 5-денний строк із дня отримання висновку перераховує податок, що підлягає відшкодуванню, на рахунок платника.

Датою виникнення податкових зобов'язань, як і датою виникнення податкового кредиту, є податковий період, протягом якого відбулася будь-яка з подій, що сталася раніше.

Платник податку зобов'язаний виписувати податкові накладні, вести їх облік та облік отриманих податкових накладних у спеціальному реєстрі.

Відповідно до розділу XX, підрозділу 2 реєстрація податкових накладних у Єдиному реєстрі податкових накладних

запроваджена для платників, у яких сума податку на додану вартість в одній податковій накладній становить:

понад 1 млн грн – 31 січня 2011 р.;

понад 500,0 тис. грн – з 1 квітня 2011 р.;

понад 100,0 тис. грн – з 1 липня 2011 р.;

понад 10,0 тис. грн – з 1 січня 2012 р.

Податкова накладна до 10 тис. грн не підлягає включенню до Єдиного реєстру.

Законом № 3609 внесені зміни до ПКУ, згідно з якими податкові накладні на підакцизні товари та імпортні товари підлягають реєстрації незалежно від суми ПДВ.

Податковим періодом є один календарний місяць. Місячна декларація подається не пізніше 20 числа місяця, наступного за звітним, а сума податку сплачується до бюджету протягом 10 днів з дня строку подання декларації.

Платники, які застосовують нульову ставку на прибуток, можуть вибрати квартальний період.

Квартальна декларація подається не пізніше як через 40 календарних днів після завершення кварталу, а платежі до бюджету сплачуються протягом 10 днів з граничного строку подання квартальної декларації.

Наприклад, податкова декларація за липень має бути подана не пізніше 20 серпня, а податок сплачений не пізніше 30 серпня. Податкова декларація за I квартал має бути подана до 9 травня, а податок сплачений до 19 травня.

У ПКУ передбачено вперше автоматичне відшкодування податку на додану вартість. Для цього платники податку повинні відповідати одночасно 17 критеріям, які дають право на автоматичне відшкодування податку, а саме: рівень заробітної плати (не менше як у 2,5 рази більший від мінімальної зарплати), кількість працівників (не менше 20 осіб), відсутність податкового боргу, поставка товарів за нульовою ставкою становить не менше 40 % загального обсягу поставки тощо. Податкові органи перевіряють в автоматичному режимі відповідність платника вказаним критеріям протягом 15 днів.

3 Акцизний податок

Акцизний податок є одним із непрямих податків, який сплачується до Державного бюджету України. Введений Декретом КМУ «Про акцизний збір» із 1 січня 1993 р. з метою оподаткування високорентабельних товарів першої необхідності, а також обмеження споживання таких товарів, як алкогольні і тютюнові вироби. Перелік підакцизних товарів і ставки за ними постійно змінювалися, особливо ставки на тютюнові вироби та алкогольні напої. Незважаючи на це, питома вага акцизного податку в загальній сумі надходжень до державного бюджету залишається достатньо низькою. ПКУ вніс зміни в ставки акцизного податку та окремі елементи податку.

Платниками акцизного податку є:

- особи-виробники підакцизних товарів та митній території України, зокрема із давальницької сировини;
- особи, які імпортують підакцизні товари;
- фізичні особи – резиденти або нерезиденти, які ввозять (пересилають) підакцизні товари на митну територію України в обсягах або вартістю, що підлягають оподаткуванню відповідно до митного законодавства;
- особа, яка реалізує конфісковані та безхазяйні підакцизні товари.

Перелік підакцизних товарів та ставки акцизного податку подано в таблиці 1.

Таблиця 1 – Перелік підакцизних товарів та ставки акцизного податку

Товар	**Ставка**
1	2
І Спирт, алкогольні напої, пиво	
1 Спирт етиловий, спиртні напої, лікери та інші напої, що містять спирт	42,12 грн за 1 л 100 % спирту
2 Вермути	
3 Вина виноградні, сухі	0,01 грн за 1 л
4 Вина кріплені та інші	2,14 грн за 1 л
5 Вина ігристі	3,1 грн за 1 л
6 Пиво солодове	0,74 грн за 1 л

Продовження таблиці 1

1	2
II Тютюнові вироби, в т. ч.:	
сигарети з фільтром	96,21 грн за 1000 шт. сигарет+25 % від обороту, але не менше як 160,35 грн за 1000 шт. сигарет
сигарети без фільтру	43,03 грн за 1000 шт. плюс 20 % від обороту, але не менше як 96,21 грн за 1000 шт.
тютюн для куріння тощо	74,83 грн за 1 кг
сигари	149,66 грн за 100 г
III Транспортні засоби	У євро за 1 $см^3$ залежно від потужності автомобіля та строку експлуатації (від 0,03 до 3,5 євро)
IV Нафтопродукти, скраплений газ	
1 Важкі дистиляти	Від 42 до 90 євро за 1000 кг залежно від вмісту сірки
2 Бензини моторні (А-72, А-76, А-80, А-90, А-93, А-95)	182 євро за 1000 кг
3 Скраплений газ	40 євро за 1000 кг
4 Паливо пічне та ін.	42 євро за 1000 кг
V Кузови для автомобілів, мотоцикли (мопеди), причепи	
1 Мотоцикли	0,2 євро за $см^3$
2 Кузови	Від 100 до 400 євро за 1 шт., залежно від строку використання
3 Причепи	100 євро за 1 шт.

Указані ставки є єдиними на всій території України і застосовуються як на товари вітчизняного виробництва, так і на

імпортні товари. На спиртові дистиляти та алкогольні напої, одержані шляхом перегонки вина (виноградних вичавок) застосовуються такі ставки: 20 грн за 1 л 100 % спирту – до 31.12.2011 р., 27 грн – до 01.01.2013 р., з 01.01.2012 р. – 42,12 грн.

Об'єкт оподаткування

Об'єктами оподаткування є:

- обороти з реалізації вироблених на території України підакцизних товарів;
- обороти з реалізації (передачі) товарів для власного споживання, промислової переробки (крім оборотів для виробництва підакцизних товарів), а також для своїх працівників;
- митна вартість товарів, які імпортуються;
- реалізація конфіскованих та безхазяйних підакцизних товарів.

Пільги за акцизним податком

Акцизний податок не справляється:

- при експорті підакцизних товарів, оформленому митною декларацією;
- при реалізації легкових автомобілів спеціального призначення, оплата яких здійснюється за рахунок коштів бюджету та фондів со-ціального страхування;
- у зв'язку із звільненням від сплати ПДВ (транзит, поставка в магазини безмитної торгівлі, переробка);
- при реалізації підакцизних товарів (крім нафтопродуктів), що використовуються як сировина для вироблення підакцизних товарів;
- при реалізації магазинами безмитної торгівлі.

Особливості сплати акцизного податку на алкогольні та тютюнові вироби

Відповідно до ПКУ виробники алкогольних напоїв та тютюнових виробів проводять маркування кожної пляшки алкогольного напою та кожної пачки тютюнових виробів марками акцизного податку, придбаними у ДПС області. Для одержання марок виробники подають в обласну ДПС заявку-розрахунок, виходячи з планових щомісячних обсягів реалізації алкогольних напоїв та тютюнових виробів. Імпортери для

отримання марок подають заявку-розрахунок та платіжні документи, що підтверджують внесення плати за марки та сплату акцизного податку. У разі відсутності марок товари підлягають конфіскації та знищенню.

Порядок вирахування і сплати акцизного податку

Суми акцизного податку, що підлягають сплаті, визначаються платниками самостійно, з огляду на обсяги реалізованих підакцизних товарів за встановленими ставками.

Місячні розрахунки акцизного податку подаються державним податковим органам не пізніше 20 числа місяця, наступного за звітним, сплата в бюджет здійснюється протягом 10 днів з дня граничного строку подання розрахунку.

При отриманні суб'єктами підприємницької діяльності спирту етилового для переробки на іншу підакцизну продукцію, такі платники зобов'язані видати податковій інспекції податковий вексель, авальований банком, у термін до 90 календарних днів сплатити суму акцизного збору відповідно до чинних ставок.

Суб'єкти підприємницької діяльності, які ввозять на митну територію підакцизні товари, сплачують акцизний податок під час митного оформлення товарів. При цьому суб'єкти підприємницької діяльності зобов'язані подати митним органам декларацію у двох примірниках, один з яких надсилається відповідній державній податковій інспекції.

Сума податку з алкогольних напоїв, для виробництва яких використовується спирт етиловий неденатурований, сплачується при придбанні марок акцизного збору.

У разі ввезення маркованої підакцизної продукції податок сплачується під час придбання марок акцизного податку.

Порядок вирахування акцизного податку на прикладах.

1 Горілчаний завод реалізував 100 тис. пляшок горілки місткістю 0,5 л, міцністю 40 град. Визначаємо акцизний податок, якщо ставка 42,12 грн за 1 л 100 % спирту. Для цього знаходимо кількість літрів горілки: 0,5 л х 100 тис. пляшок = 50 тис. л. Визначаємо ставку за 1 л 40-градусного спирту

42,12 х 40 : 100 = 16,84 грн

та суму акцизного податку

50,0 тис. л х 16,84 = 842,4 тис. грн.

2 Пивзавод реалізував 100,0 тис. л пива. Ставка – 0,74 грн за 1 л.

100,0 тис. л х 0,74 грн = 74,0 тис. грн.

3 Тютюновий завод реалізував 1 млн штук сигарет з фільтром на 500,0 тис. грн. Визначаємо суму акцизного податку:

- із кількості реалізованих сигарет

1 млн шт. х 96,21 грн : 1000 шт. = 96,2 тис. грн, де 96,21 – ставка за 1000 сигарет;

- із вартості

500 тис. грн х 25 % : 100 = 125,0 тис. грн, де 25 % – ставка;

разом 96,2 + 125,0 тис. грн = 221,2 тис. грн, але не менш як 160,35 грн за 1000 шт. (мінімальне податкове зобов'язання)

160,35 х 1 млн шт. : 1000 = 160,35 тис. грн.

Таким чином, підлягає сплаті до бюджету 221,2 тис. грн. Якщо б мінімальне податкове зобов'язання становило 250,0 тис. грн, то в бюджет потрібно перерахувати не 221,2, а 250,0 тис. грн.

ТЕМА 7. Податок на прибуток і доходи фізичних осіб

План

1 Податок на прибуток.
2 Податок на доходи фізичних осіб.

1 Податок на прибуток

Загальна характеристика податку

Податок на прибуток – прямий податок, який є одним з основних джерел формування доходів державного бюджету. Частина податку на прибуток, а саме податок на прибуток підприємств комунальної власності, надходить до місцевих бюджетів. Закон про оподаткування прибутку був прийнятий у 1994 р. і зазнав суттєвих змін у 1997 та 2005 р. З прийняттям ПКУ докорінно змінився порядок оподаткування платників податком на прибуток, який введено в дію з 1 квітня 2011 р.

Платники податку

Платниками податку є:

1) з числа резидентів – суб'єкти господарської діяльності, бюджетні, громадські та інші підприємства, установи та організації, які здійснюють діяльність, спрямовану на отримання прибутку як на території України, так і за її межами;

2) філії, відділення та інші відокремлені підрозділи платників податку, що не мають статусу юридичної особи, розташовані на території іншої, ніж такий платник податку, територіальної громади.

Сума податку на прибуток філій визначається розрахунково, з огляду на загальну суму податку, нарахованого платником податку, розподіленого пропорційно питомій вазі суми валових витрат філій у загальній сумі валових витрат цього платника податку;

3) постійні представництва нерезидентів, юридичні особи з числа нерезидентів, які отримують доходи з джерел їх походження з України, крім тих, що мають дипломатичні привілеї;

4) управління залізниць; з доходів, одержаних від господарської діяльності залізничного транспорту. З інших доходів, отриманих не від господарської діяльності залізничного транспорту, платниками є підприємства залізничного транспорту та їх структурні підрозділи;

5) НБУ, який сплачує до державного бюджету суму перевищення валових доходів консолідованого балансу над валовими витратами;

6) неприбуткові організації в разі отримання прибутку від статутної діяльності;

7) установи кримінально-виконавчої системи та їх підприємства, які отримують доходи і спрямовують їх на фінансування господарської діяльності.

Об'єкт оподаткування

Об'єктом оподаткування є прибуток, який визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду на собівартість реалізованих товарів, наданих послуг та інших витрат звітного періоду, а також дохід (прибуток) нерезидента з джерелом походження з України.

Доходи, що враховуються при визначенні об'єкта оподаткування – прибутку, включаються до оподаткованого доходу за датою переходу покупцеві права власності на товар. Доходи від послуг – датою оформлення відповідного документа.

Доходи включають:

- доходи від операційної діяльності;
- інші доходи.

У свою чергу доходи від операційної діяльності включають:

- дохід від реалізації товарів, робіт, послуг;
- дохід банківських установ.

Інші доходи включають:

- дивіденди від нерезидентів, процентів, роялті;
- оренду (лізинг);
- штрафи, пені, неустойки;
- суми безповоротної та поворотної фінансової допомоги (не повернуті до кінця звітного періоду);
- акцизний податок та деякі ін.

Не враховуються при визначенні об'єкта оподаткування такі доходи:

- попередня оплата та аванс;

- податок на додану вартість;

- суми доходів органів державної влади від надання платних послуг;

- доходи неприбуткових організацій (за деяким винятком);

- дивіденди;

- вартість основних фондів, отриманих безоплатно за рішенням відповідних органів влади, та деякі ін.

Склад витрат платника

Витрати платника складаються:

- із витрат операційної діяльності;

- інших витрат.

До витрат операційної діяльності належать:

- собівартість реалізованих товарів, робіт, послуг;

- витрати банківських установ.

Витрати, що формують собівартість реалізованої продукції, визначаються в тому звітному періоді, у якому визнано доходи від їх реалізації.

Собівартість товарів, робіт, послуг складається:

- із прямих матеріальних витрат;

- прямих витрат на оплату праці;

- амортизації основних засобів та нематеріальних активів, безпосередньо пов'язаних з виробництвом;

- вартості придбаних послуг, пов'язаних з виробами;

- загальновиробничих витрат.

Крім того, не включаються до складу витрат витрати, не пов'язані з господарською діяльністю, а саме: організація прийомів, свят, відпочинку, подарунків, фінансування особистих потреб фізичних осіб; витрати на придбання основних засобів, витрати, не підтверджені документально, та деякі ін.

Ставки податку

Основна ставка податку становить 16 %, яка була введена в дію із 01.01.2014 р. Згідно з ПКУ ставка податку знижувалась поступово: 23 % – із 01.04.2011 р., 21 % – із 01.01.2012 р., 19 % – із 01.01.2013 р. та 16 % – із 01.01.2014 р.

Інші ставки в розмірі 0, 4, 6, 12, 15, 20 % застосовуються до доходів нерезидентів, з джерелом їх походження з України. Наприклад, резиденти, які здійснюють виплати нерезидентам за рекламу, сплачують податок у розмірі 20 % від суми виплати за

власний рахунок. Виплати нерезидентами з доходів, отриманих в Україні оподатковуються за ставкою 15 %, а від облігацій чи казначейських зобов'язань – 16 % (01.01.2014 р.)

Амортизаційні відрахування

Порядок нарахування амортизації виділений в окрему статтю ПКУ.

Об'єктами амортизації є:

- витрати на придбання основних фондів, нематеріальних активів для використання в господарській діяльності;
- витрати на проведення ремонту, реконструкції, модернізації та інших видів поліпшення основних засобів у розмірі, що перевищує 10 % сукупної балансової вартості всіх груп основних засобів на початок звітного року;
- витрати на капітальне поліпшення землі;
- капітальні інвестиції з бюджету;
- вартість безоплатно отриманих об'єктів енерго-водо-газопостачання.

Не підлягають амортизації: основні засоби на консервації; витрати бюджетів на утримання житлових будинків, автомобільних доріг загального значення, невиробничі основні засоби, архівні та бібліотечні фонди.

З метою нарахування амортизації основні засоби розподілені за 16 групами, а нематеріальні активи – за 6.

ПКУ передбачено п'ять методів нарахування амортизації:

1) прямолінійний;
2) зменшення залишкової вартості;
3) прискорене зменшення залишкової вартості;
4) кумулятивний;
5) виробничий.

Підприємство самостійно обирає метод нарахування амортизації і затверджує в наказі про облікову політику.

В основі кожного методу нарахування амортизації – мінімально допустимі строки використання та вартість основних засобів.

Звільнення від оподаткування

На період з 1 квітня 2011 р. до 1 січня 2016 р. застосовувалася ставка 0 % для платників податку, у яких розмір

доходів кожного звітного податкового періоду наростаючим підсумком з початку року не перевищував 3 млн грн, а нарахована за кожен місяць звітного періоду заробітна плата працівника була не меншою як дві мінімальні зарплати станом на 1 січня податкового року, і при цьому вони повинні відповідати одному з таких трьох критеріїв:

- утворені після 1 квітня 2011 р.;
- діючі, у яких протягом трьох послідовних попередніх років що-річний дохід не перевищує 3 млн грн і середньооблікова кількість працівників не перевищує 20 осіб;
- зареєстровані платниками єдиного податку до 01.01.2011 р. та обсяг виручки становить до 1 млн грн, а середньооблікова чисельність працівників – до 50 осіб.

Ця пільга не поширюється на 17 видів діяльності, а саме: діяльність у сфері розваг, виробництво і продаж підакцизних товарів, фінансова діяльність, операції з нерухомим майном і орендою, оптова торгівля, бухоблік та деякі ін.

Тимчасово – на 10 років, починаючи з 1 січня 2011 р. – звільняється від оподаткування прибуток:

- готелів (3-, 4-, 5-зіркові) (законом № 3609 обмежено порядок на-дання пільги, а саме: доходи від ночівлі мають бути не менше 75 % загальної суми доходів готелю);
- легкої промисловості, крім тих, які виготовляють продукцію з давальницької сировини;
- машинобудівної;
- суднобудівної;
- машинобудування для аграрного комплексу;
- електроенергії, виробленої з відновлювальних джерел, а до 01.01.2015 р. – прибуток видавництв.

Вивільнений від оподаткування прибуток спрямовується на збільшення обсягів виробництва.

Порядок вирахування і сплати податку

Платник податку самостійно подає податкову декларацію у такі податкові періоди: календарний квартал, півріччя, три квартали, рік.

Для виробників сільгоспродукції річний податковий період – із 1 липня до 30 червня наступного року.

Вказані декларації подаються в 40-денний строк після останнього дня кварталу, а сплата податку здійснюється протягом 10 днів після подання декларації.

Наприклад. Підприємство отримало за І квартал 2012 р. 200,0 тис. грн прибутку, з якого сплатило 42,0 тис. грн (200 х 21 : 100) податку. За І півріччя прибуток становив 500,0 тис. грн, а сума податку 105,0 тис. грн (500 х 21 : 100). Отже, платник повинен подати декларацію за І півріччя не пізніше 9 серпня 2012 р. (40 днів після 30 червня) і сплатити до бюджету не пізніше 19 серпня 2012 р.: 63,0 тис. грн податку за ІІ квартал (105,0 - 42,0 = 63,0 тис. грн), де 105,0 – податок з прибутку за І півріччя; 42,0 тис. грн – податок з прибутку за І квартал).

2 Податок на доходи фізичних осіб

Податок на доходи фізичних осіб – прямий загальнообов'язковий податок, який закріпляється за місцевими бюджетами. За рахунок цього податку формується 80-90 % доходів місцевих бюджетів усіх рівнів.

З прийняттям нового Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» докорінно змінилась база оподаткування за рахунок нових об'єктів оподаткування; прогресивне оподаткування змінилось пропорційним, кількість ставок оподаткування заробітної плати зменшилась із 6 до 1; введено поняття «податковий кредит» та «податкові соціальні пільги». У ПКУ цей закон ввійшов із окремими суттєвими змінами.

Платники податку

Платниками податку з доходів фізичних осіб виступають:

- резидент, який отримує як доходи з джерелом їх походження з території України, так і іноземні доходи;
- нерезидент, який отримує доходи з джерелом їх походження з території України.

Об'єкт оподаткування

Об'єктами оподаткування у резидента є:

- загальний місячний оподатковуваний дохід;
- доходи з джерелом їх походження з України, які підлягають кінцевому оподаткуванню при їх виплаті;

- іноземні доходи.

Об'єктами оподаткування у нерезидента є:

- загальний місячний оподатковуваний дохід з джерелом походження з України;
- доходи з джерелом походження з України, які підлягають кінцевому оподаткуванню при їх виплаті.

До складу загального місячного оподатковуваного доходу включаються такі основні види доходів:

- доходи у вигляді заробітної плати, інші виплати та винагороди, нараховані платнику відповідно до умов трудового договору;
- доходи від продажу об'єктів інтелектуальної власності;
- вартість подарунків;
- оренда майна;
- дохід, отриманий як додаткове благо;
- дохід у вигляді процентів, дивідендів, виграшів, призів;
- дохід від операцій з цінними паперами;
- спадщина;
- хабарі, скарб, не зданий державі;
- доходи від операцій з майном (рухомим та нерухомим) та деякі ін.

Не включаються до складу оподатковуваних доходів:

- державна адресна матеріальна допомога і соціальна допомога;
- сума пенсій або щомісячного довічного грошового утримання;
- відрядні;
- аліменти;
- допомога на поховання;
- стипендії учням, студентам у певних межах;
- безоплатно передана вартість житла з державної або комунальної власності;
- доходи від сільськогосподарської продукції, вирощеної на власних земельних ділянках, та деякі ін.

Податкова знижка

За наслідками звітного року платники мають право на податкову знижку (раніше – податковий кредит).

До складу податкової знижки включаються документально підтверджені витрати:

- на оплату вартості середньої професійної або вищої освіти платника податку або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, але не більше як прожитковий мінімум на початок податкового року, збільшений на коефіцієнт 1,4 за кожний повний чи неповний місяць навчання (не більше 1320 грн за один місяць у 2011 р.);
- сплата страхових внесків та пенсійних внесків до недержавного пенсійного фонду:

а) при страхуванні платника – прожитковий мінімум на 1 січня податкового року, збільшений на коефіцієнт 1,4 за кожен повний чи неповний місяць;

б) при страхуванні члена сім'ї першого ступеня споріднення – 50 % вищевказаної суми (660 грн за місяць з доходу за рік);

- благодійна допомога у розмірі, що не перевищує 4 % з доходу на рік;
- витрати на лікування в розмірах, що не покриваються виплатами із фонду загальнообов'язкового медичного страхування;
- частина суми процентів, сплачених за користування іпотечним житловим кредитом;
- оплата допоміжних репродуктивних технологій, але не більше третини доходу у вигляді зарплати за звітний рік;
- оплата вартості державних послуг, пов'язаних з усиновленням дитини, включно з держмитом;
- витрати на переобладнання транспортного засобу платника з метою використання у вигляді палива моторного сумішевого біоетанолу, біодизелю, скрапленого газу, інших видів біопалива;
- витрати на будівництво доступного житла, в т. ч. на погашення пільгового іпотечного житлового кредиту та процентів за нього.

Для отримання податкової знижки на оплату навчання у ЗВО платник зобов'язаний подати в податкову інспекцію декларацію та документи, що підтверджують оплату навчання, копію договору про навчання та ін., не пізніше 1 травня наступного року (до 1 травня 2012 р. за 2011 р.). Законом України

від 07.03.2011 р. № 3609-VI внесено зміну, відповідно до якої право на податкову знижку зберігається до 31 грудня, тобто за 2011 р. до 31 грудня 2012 р. У декларації вказуються дані про отриману зарплату, включно з всіма виплатами і винагородами, – суми сплаченого податку, а також суму плати за навчання. Приклад. Платник отримав за 2011 р. 24,0 тис. грн зарплати, з якої сплатив 3,6 тис. грн податку. Плата за навчання за 2011 р. становила 10,0 тис. грн. Податковий інспектор зробить перерахунок і визначить зайво сплачену суму податку за рік, а саме:

24,0 – 10,0 тис. грн = 14,0 тис. грн – база оподаткування;

14,0 х 15 : 100 = 2,1 тис. грн податок за вирахуванням знижки; зайво сплачена сума податку, що підлягає поверненню не пізніше 1 серпня 2012 р.:

3,6 тис. грн – 2,1 тис. грн = 1,5 тис. грн.

Максимальна сума плати за навчання, яка може бути включена до податкової знижки у 2011 р., 15840 грн (1320 х 12 = 15840, де 1320 – це прожитковий мінімум на 01 січня, збільшений на коефіцієнт 1,4 (941 х 1,4 = 1320), а 12 – кількість місяців навчання). Якщо плата за навчання у вузі становитиме, наприклад, 20 000 грн, то у розрахунок податкової знижки буде включено лише 15840.

Право на податкову знижку має тільки резидент при наявності реєстраційного номера (відмітка в паспорті), а також тільки із доходу у вигляді зарплати (фізична особа-підприємець не має права на податкову знижку із чистого доходу).

Податкові соціальні пільги

ПКУ передбачені три податкові соціальні пільги: звичайна та дві підвищені.

Платник податку має право на звичайну податкову соціальну пільгу в розмірі 50 % прожиткового мінімуму на 1 січня звітного податкового року, якщо його загальний місячний оподатковуваний дохід не перевищує прожитковий мінімум на 1 січня, збільшений на коефіцієнт 1,4.

Податковим кодексом передбачено надання пільги в розмірі 100 % від прожиткового мінімуму, в перехідних положеннях ПКУ – в розмірі 50 % до 01.01.2015 р.

У 2011 році звичайна податкова пільга становила 470 грн 50 к (941 х 50 : 100), якщо заробітна плата не перевищувала 1320 грн (941 х 1,4).

Право на звичайну податкову пільгу мають батьки, у яких на утриманні двоє і більше дітей. При цьому одному з батьків граничний розмір доходу, який дає право на отримання пільги, визначається як добуток прожиткового мінімуму на кількість дітей.

Право на підвищену податкову соціальну пільгу в розмірі 150 % від звичайної (705 грн 75 к у 2011 р.) мають платники податку, які:

1) є самотньою матір'ю або самотнім батьком, вдовою або вдівцем, опікуном – у розрахунку на кожну дитину віком до 18 років;

2) утримує дитину-інваліда – у розрахунку на кожну дитину до 18 років;

3) чорнобильці I-II категорії;

4) учні, студенти, аспіранти, військовослужбовці строкової служби;

5) інваліди I-II групи, в т. ч. з дитинства;

6) правозахисники, які отримують довічну стипендію;

7) учасники бойових дій на території інших країн після Другої світової війни.

Законом України від 07.07.2011 р. № 3609-VI розширені права на отримання пільги (у розмірі 150 %), а саме при визначенні права на соціальну пільгу для платників, перелічених у пунктах 1-2, граничний розмір доходу одному з батьків також визначається як добуток прожиткового мінімуму на 1 січня податкового року та кількості дітей.

Приклад. Одинока мама, яка має двох дітей до 18 років, отримала за липень 2011 р. заробітну плату в сумі 2500 грн. Перевіримо, чи має вона право на пільгу (941 (прожитковий мінімум) х 1,4 = 1320 (граничний розмір на 1 дитину).

1320 х 2 дітей = 2640 грн, а у матері 2500 грн, тобто вона має право на підвищену податкову соціальну пільгу на кожну

дитину в розмірі від 150 % від звичайної пільги, або 705 грн 75 к (941х15:100=705,75). Визначаємо базу оподаткування: 2500 - 90 (3,6 (єдиний соціальний внесок) х 2500) – (705,75 х 2) = 998,50.

Сума податку за ставкою 15:

998,5 х 15 : 100 = 149,77.

Підлягає виплаті зарплата: 2500 - 90 - 149,77 = 2147,70.

Інший приклад: У батьків троє дітей до 18 років. Батько отримав за липень 2011 р. 3000 грн зарплати, мама 1000 грн. Право на пільгу мають обидва батьки, тому що їх зарплата не перевищує граничну межу, а саме: одному з батьків (батьку) межа визначається як добуток прожиткового мінімуму на кількість дітей: 1320 х 3 = 3960 при фактичній зарплаті 3000 грн, що дає право на звичайну податкову пільгу на кожну дитину: 470,50 грн у 2011 р. Оподатковуємо батька:

3000 - 108 (3,6) – (3 х 470,50) = 1480,50.

1480,50 х 15 : 100 = 222,07 – податок.

Мама отримала зарплату 1000 грн. Оподатковуємо маму: 1000 - 36 (3,6) – (3 х 470,50) = 0 (податок не сплачується).

Право на підвищену податкову соціальну пільгу в розмірі 200 % від звичайної (941 грн у 2011 р.) мають платники, які є:

- Героями України, Героями Радянського Союзу, Героями соціалістичної праці;
- учасники бойових дій під час Другої світової війни або ті, що працювали в тилу, на яких поширюється дія закону про статус ветеранів війни;
- колишні в'язні концтаборів, гетто, репресовані чи реабілітовані;
- особи, що були насильно вивезені під час Другої світової війни;
- особи, які перебували в блокадному Ленінграді із 08.09.41 р. до 27.01.44 р.;
- інваліди I-II групи з числа учасників бойових дій після Другої світової війни.

Право на підвищені податкові соціальні пільги мають платники, в яких місячний оподатковуваний дохід не перевищує прожитковий мінімум, збільшений в 1,4 разу.

Ставки податку

Доходи фізичної особи у вигляді зарплати оподатковуються за ставкою **15 % (17 %).**

За подвійним розміром ставки **30 % (34 %)** оподатковуються виграші та призи (крім державної лотереї), недержавні лотереї, азартні ігри).

За ставкою **5 %** оподатковуються проценти за депозитами, вкладами, інвестиційні доходи.

За ставкою **0** або **5 %** оподатковуються доходи від продажу (обміну) нерухомого майна, **15 % (17 %)** – для нерезидентів.

Про застосування конкретного розміру ставки – в наступному питанні теми.

За ставкою **1** або **5 %, 15 % (17%)** – для нерезидентів, оподатковуються доходи від продажу (обміну) рухомого майна.

За ставкою **0** або **5 %** та **15 % (17 %)** – для нерезидентів, оподат-ковується спадщина та подарунки. Конкретний порядок застосування – нижче.

За ставкою 10 % оподатковуються шахтарі, працівники державних воєнізованих аварійних рятівних служб.

Особливості оподаткування доходів від продажу (обміну) нерухомого і рухомого майна

Дохід, отриманий платником від продажу (обміну) не частіше одного разу протягом звітного податкового року житлового будинку, квартири, садового будинку, включно із земельною ділянкою, на якій розміщені такі об’єкти, не оподатковуються, якщо власність такого майна перебуває у платника не менше трьох років, крім успадкованого майна.

Доходи від продажу інших об’єктів та доходи від продажу протягом року більш ніж одного об’єкта оподатковуються за ставкою 5 %, доходи нерезидентів оподатковуються за ставкою 15 % (17 %).

При обміні об’єкта нерухомості на інший кожна сторона договору (міни) сплачує 50 % від суми податку.

Дохід платника податку від продажу (обміну) рухомого майна: легкового автомобіля, мотоцикла, мотороллера, моторного човна не частіше одного протягом звітного року оподатковується за ставкою 1 %.

Доходи від продажу таких об’єктів, більше одного протягом року, та всіх інших об’єктів рухомого майна оподатковуються за ставкою 5 %.

Доходи від продажу всіх об’єктів рухомого майна нерезидентами оподатковуються за ставкою 15 % (17 %).

Податковим агентом є нотаріус, який щоквартально інформує органи державної податкової служби про оформлення договорів купівлі - продажу.

Оподаткування спадщини та подарунків

При отриманні спадщини спадкоємцями, що є членами сім’ї пер-шого ступеня споріднення, усі об’єкти спадщини оподатковуються за нульовою ставкою. Усі інші оподатковуються за ставкою 5 %. Нерезиденти оподатковуються за ставкою 15 % (17 %) незалежно від ступеня споріднення.

Указані доходи відображаються у річній податковій декларації, нотаріус зобов’язаний інформувати податкові органи про оформлення права на спадщину.

Подарунки оподатковуються в такому самому порядку і за тими самими ставками, як і доходи від спадщини.

Порядок нарахування і сплати податку

Особою, відповідальною за нарахування та сплату податку з доходів у вигляді зарплати, є працедавець, а з інших доходів – податковий агент чи фізична особа, що отримує такі доходи.

Відповідно до БКУ податок з доходів фізичних осіб підлягає зарахуванню до бюджету територіальної громади за своїм місцезнаходженням.

Юридична особа одночасно з поданням документів на отримання коштів для виплати доходів сплачує суми утриманого податку на розподільчі рахунки в територіальне управління Державного казначейства України.

Фізичні особи, які отримали протягом року доходи не у вигляді заробітної плати, зобов’язані самостійно включити таку суму до загального річного оподатковуваного доходу та подати не пізніше 1 травня наступного року річну декларацію податковому органу.

Річна податкова декларація подається і у випадках виникнення у платника права на податкову знижку. При нульовій ставці податку річна податкова декларація не подається.

ТЕМА 8. Спрощена система оподаткування суб`єктів господарської діяльності

План

1 Загальна система оподаткування.
2 Спрощена система оподаткування.

1 Загальна система оподаткування

Фізичні особи – підприємці мають право самостійно обирати систему оподаткування своїх доходів: загальну або спрощену.

Об'єктом оподаткування при загальній системі є чистий дохід підприємця, який визначається як різниця між валовими доходами та валовими витратами. Податок нараховується за прогресивними ставками 15 % (17 %) на підставі декларації про доходи, отримані плат-ником за рік. Розрахунок податку вперше здійснює платник податків самостійно на підставі декларації, яка подається через 40 днів після закінчення року (до 09.02.2012 р. – за 2011 р.).

Протягом року платники щоквартально сплачують до бюджету 25 % річної суми податку, обчисленого за доходами за попередній рік, а платники, які вперше залучаються до сплати податку, – 25 % суми, обчисленої за перший звітний квартал з очікуваних доходів на поточний рік. Авансові платежі вносяться в такі строки: до 15 березня, до 15 травня, до 15 серпня і до 15 листопада.

Підприємці вперше подають тільки річну декларацію, квартальні декларації не подаються.

Відповідно до ПКУ (із змінами та доповненнями) платники податку, які подають податкові декларації (звітність) за податковий рік, застосовують ставку 17 % до частини середньомісячного річного оподатковуваного доходу, що перевищує десятикратний розмір мінімальної зарплати станом на 1 січня податкового року. Розмір середньомісячного рівня розраховується як сума загальних місячних оподатковуваних доходів, поділена на кількість календарних місяців, протягом яких платник одержував такі доходи.

Приклад. Підприємець отримав за 2011 р. 120,0 тис. грн чистого доходу. Середньомісячна сума доходу: 120000 : 12 = 10000 грн. Чистий дохід у межах 10 мінімальних заробітних плат станом на 01.01.2011 р. (941 грн х 10= 9410) оподатковується за ставкою 15 %: 9410 х 15 : 100 = 1411,5 грн Різниця між середньомісячною сумою доходу – 10,0 тис. грн – і сумою 10 місячних заробітних плат (9410 грн) : 10000 – 9410 = 590 грн, оподатковується за ставкою 17 % : 590 х 17 : 100 = 100,30 грн.

Разом податку з чистого доходу за місяць: 1411,5 + 100,3 = = 1511,80 грн, а за рік: 1511,8 х 12 = 18141,60 грн.

2 Спрощена система оподаткування

У розділі XIV ПКУ включена глава I «Спрощена система оподаткування, обліку та звітності», яка введена в дію з 1.01.2012 р.

Юридична або фізична особа-підприємець має право самостійно обрати спрощену систему оподаткування при дотриманні умов, визначених у главі I розділу XIV ПКУ та реєстрації платником єдиного податку в установленому цією главою порядку.

Суб'єкти господарювання поділяються на чотири групи платників єдиного податку, в тому числі три – це фізичні особи-підприємці та одна – юридичні особи, а саме:

перша група – фізичні особи-підприємці, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню та обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 150 000 грн.

Ставка єдиного податку для першої групи платників установлена в межах від 1 до 10 % розміру мінімальної заробітної плати станом на 1 січня податкового року. В умовах 2011 р. ставка єдиного податку становила від 9 до 94 грн на місяць (941 х 1 : 100 = 9 або 941 х 10 : 100 = 94);

друга група – фізичні особи-підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, зокрема побутових, платникам єдиного податку та населенню, виробництво, продаж

товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства за умови, що протягом календарного року відповідають таким критеріям:

- не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 10 осіб;

- обсяг доходу не перевищує 1000000 грн.

Ставка єдиного податку для другої групи платників установлена в межах від 2 до 20 % розміру мінімальної заробітної плати на 1 січня податкового року (18 – 188 в умовах 2011 р.).

Друга група не поширюється на фізичних осіб-підприємців, які надають посередницькі послуги з купівлі, продажу, оренди та оцінювання майна. Такі підприємці належать до третьої групи платників єдиного податку.

Фіксовані ставки єдиного податку встановлюються сільськими, селищними та міськими радами залежно від виду діяльності на календарний місяць. У разі здійснення платниками першої і другої групи декількох видів діяльності застосовується максимальний розмір ставки відповідної групи.

У главі І ПКУ чітко визначений перелік побутових послуг населенню, які надають перша та друга групи платників єдиного податку. Їх є 40, а саме:

- виготовлення взуття за індивідуальним замовленням;
- послуги з ремонту взуття;
- виготовлення швейних виробів за індивідуальним замовленням;
- послуги з ремонту годинників;
- послуги з виконання фоторобіт;
- послуги перукарень;
- ритуальні послуги;
- виготовлення меблів за індивідуальним замовленням й ін.;

третя група – фізичні особи – підприємці, які протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв:

- не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах одночасно не перевищує 10 осіб;

- обсяг доходу не перевищує 3000000 грн.

Ставки податку для третьої групи встановлені у розмірі:

- 3 % від доходу – у разі сплати податку на додану вартість;

- 5 % від доходу у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку;

четверта група – юридичні особи будь-якої організаційно-правової форми, які протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв:

- середньооблікова кількість працівників не перевищує 50 осіб;

- обсяг доходу не перевищує 5000000 грн.

Ставка єдиного податку для четвертої групи встановлюється у розмірі:

- 3 % від доходу - у разі сплати податку на додану вартість;

- 5 % від доходу - у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку.

Податовим кодексом визначено перелік суб'єктів господарювання, які не можуть бути платниками єдиного податку.

Не можуть бути платниками єдиного податку юридичні особи та фізичні особи-підприємці, які здійснюють:

1) діяльність з організації проведення азартних ігор;

2) обмін іноземної валюти;

3) виробництво, експорт, імпорт, продаж підакцизних товарів (крім роздрібного продажу паливно-мастильних матеріалів у ємкостях до 20 л та діяльності фізичних осіб з роздрібного продажу пива та столових вин);

4) видобуток, виробництво, реалізацію дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;

5) видобуток, реалізацію корисних копалин;

6) діяльність у сфері фінансового посередництва, крім діяльності, яка здійснюється страховими агентами, сюрвейєрами, аварійними комісарами та аджастерами;

7) діяльність з управління підприємствами;

8) діяльність з надання послуг пошти та зв'язку;

9) діяльність з продажу предметів мистецтва та антикваріату, організації торгів (аукціонів) цими виробами;

10) діяльність з організації, проведення гастрольних заходів.

Також не мають права на спрощену систему оподаткування:

- фізичні особи-підприємці, які здійснюють діяльність у сфері аудиту, технічні випробовування та дослідження;

- фізичні особи-підприємці, які надають в оренду земельні ді-лянки площею понад 0,2 га, житлові приміщення площею понад 100 м^2 та нежитлові (будівлі, споруди) – понад 300 м^2;

- страхові брокери, банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, інвестиційні фонди, реєстратори цінних паперів та інші фінансові установи;

- суб'єкти господарювання, у статутному капіталі яких частка, що належить юридичним особам, які не є платниками єдиного податку, перевищує 25 %;

- представництва, філії, відділення та інші відокремлені підрозділи юридичної особи, яка не є платником єдиного податку;

- фізичні та юридичні особи – нерезиденти;

- суб'єкти господарювання, які на день подання заяви про реє-страцію мають податковий борг (крім боргу, що виник унаслідок форс-мажорних обставин).

Ще однією умовою, яка дає право переходу на спрощену систему оподаткування, є обов'язкове проведення розрахунків у грошовій формі (готівковій або безготівковій).

ТЕМА 9. Місцеві податки і збори

План

1 Загальна характеристика місцевих податків і зборів.

1 Загальна характеристика місцевих податків і зборів

Група місцевих податків і зборів є власними доходами місцевих бюджетів, їх перелік на території тієї чи іншої громади визначається рішенням відповідного органу місцевої влади в межах законодавства. Місцеві податки і збори (14 видів) були введені вперше Декретом КМУ «Про місцеві податки і збори» в 1993 р. У ПКУ передбачено лише 5 місцевих податків і зборів, порядок їх справлення також змінився.

Види місцевих податків і зборів

Відповідно до ПКУ до місцевих податків належать:

- єдиний податок;
- податок на нерухомість.

До місцевих зборів належать:

- збір за місця для паркування транспортних засобів;
- збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності;
- туристичний збір.

Платники та порядок справляння окремих місцевих податків зборів

Єдиний податок (дивись тему 11).

Податок на нерухоме майно (введено в дію відповідно до Закону України від 07.07.2011 р. № 3609-VI з 01.07.2012 р.).

Платниками є фізичні і юридичні особи, в тому числі нерезиденти, які є власниками об'єктів житлової нерухомості. Не є об'єктами житлової нерухомості:

- об'єкти, які перебувають у власності держави або комунальній власності;
- будівлі дитячих будинків сімейного типу;
- садовий або дачний будинок, але не більше одного на платника;
- будинок, що належить багатодітній сім'ї, але не більше одного;
- гуртожитки;
- об'єкти в зонах обов'язкового відселення.

Базою оподаткування є житлова площа об'єкта. База оподаткування житлової площі, що перебуває у власності фізичної особи, зменшується (тільки для одного об'єкта):

а) для квартир – на 120 м^2;

б) для житлового будинку – на 250 м^2.

Ставки податку встановлюються відповідними місцевими радами у таких розмірах за 1 м^2:

- для квартир, житлова площа яких не перевищую 240 м^2 та будинків – не більше 500 м^2 – у розмірі 1 % від мінімальної зарплати станом на 1 січня податкового року (941 х 1 : 100 = = 9 грн 41 к у 2011 р., якщо б податок був ведений у 2011 р.);

- для квартир і будинків, площа яких перевищує вказаний вище розмір – 2,7 – від заробітної плати. В умовах 2011 р. – це 941 х 2,7 : 100 = 25,40 грн за 1 м^2.

Нарахування податку фізичній особі проводиться державною податковою інспекцією, яка до 1 липня дає платнику повідомлення-рішення, на підставі якого сплачується податок раз на рік у 60-денний строк з дня отримання податкового повідомлення-рішення.

Юридична особа самостійно визначає суму податку і сплачує його авансом до 30 числа місяця, наступного за звітним кварталом, на підставі річної податкової декларації, що подається до 1 лютого поточного року. Тобто за І квартал – до 30 квітня, за ІІ квартал – до 30 липня, за ІІІ квартал – до 30 жовтня і за ІV квартал – до 30 січня наступного року.

Збір за місця для паркування транспортних засобів

Платниками податку є юридичні особи та їх відокремлені підрозділи, фізичні особи-підприємці, які згідно з рішенням органів місцевої влади здійснюють діяльність щодо паркування автотранспорту і яким для цього виділені спеціальні земельні ділянки.

Саме об’єктом оподаткування є земельна ділянка, базою – площа земельної ділянки, відведена для паркування.

Ставки збору встановлюються за кожен день діяльності за 1 м^2 землі у розмірі від 0,03 до 0,15 % мінімальної зарплати станом на 1 січня податкового року (у 2011 р. максимальна ставка за 1 м^2 941 х 0,15 : 100 = 1,41 грн).

Збір сплачується авансом до 30 числа кожного місяця, щоквартально здійснюється перерахунок, доплата вноситься у 40-денний строк після закінчення кварталу.

Туристичний збір

Платниками збору є громадяни України, іноземці, а також особи без громадянства, які прибувають на територію, місцеві органи влади якої встановили туристичний збір. Звільняються від сплати туристичного збору особи, які постійно проживають на цій території, особи, які прибули у відрядження, чорнобильці, інваліди, діти-інваліди, особи, що супроводжують інвалідів І групи, особи, які мають путівки (курсівки) на лікування. Базою

оподаткування є вартість проживання без включення до нього харчування, побутових послуг та ін.

Ставка податку встановлена в розмірі від 0,5 до 1 %, конкретний розмір встановлює відповідна місцева рада.

Збір сплачується щоквартально, тобто через 40 днів після завершення кварталу подається розрахунок, а протягом 10 днів – сплачується податок (у редакції закрну України від 07.07.2011 р. – № 3609-VI).

ТЕМА 10. Правові основи державного кредиту

План

1 Загальна характеристика державних та місцевих запозичень.

2 Види і форми державного боргу.

3 Правові основи місцевих запозичень.

1 Загальна характеристика державних та місцевих запозичень

Економічна сутність державних та місцевих запозичень – залучення тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб.

З юридичної точки зору – це урегульовані правовими нормами суспільні відносини щодо акумуляції державою, органами місцевого самоврядування тимчасово вільних коштів юридичних та фізичних осіб на умовах добровільності, строковості, відплатності з метою покриття бюджетного дефіциту, регулювання грошового обігу.

Розрізняють дві форми запозичень: публічні (державні, місцеві) та приватні (банківські).

Здійснення державних і місцевих запозичень призводить до утворення державного (місцевого) боргу.

Залежно від позичальника державний (місцевий) борг складається з усіх випущених і непогашених зобов’язань, що

виникають на підставі законодавства або договору гарантій за кредитами.

Залежно від виду виплат державний (місцевий) борг ділиться:

- на капітальний борг, який включає усю суму випущених та непогашених зобов'язань з процентами по них;
- поточний борг, який включає лише витрати, пов'язані з виплатою прибутку за борговими зобов'язаннями та ті боргові зобов'язання, строк погашення яких настав.

Право на здійснення запозичень мають:

- МФУ – державних внутрішніх і зовнішніх запозичень;
- ВР АРК та міські ради – внутрішніх запозичень;
- міські ради – зовнішніх місцевих запозичень при чисельності населення понад 800 тис. осіб.

2 Види і форми державного боргу

За формою державні боргові зобов'язання діляться:

- на облігації внутрішніх державних запозичень;
- казначейські зобов'язання України; інші зобов'язання у грошовій формі, гарантовані Урядом України;
- кредити, отримані Урядом України.

За терміном боргові зобов'язання діляться:

- на короткострокові – до 1 року;
- середньострокові – від 1 до 5 років;
- довгострокові – 5 і більше років.

Державні облігації Уряду України діляться на облігації внутрішніх державних запозичень, зовнішніх державних запозичень та цільові облігації внутрішніх державних запозичень.

Облігації державних внутрішніх запозичень України можуть бути коротко-, середньо- та довгострокові.

Короткострокові облігації – з терміном обігу до 1 року і 0 %-ю ставкою доходу. Реалізуються фізичним і юридичним особам за вартістю, нижчою від номінальної, різниця – доходи власника облігації.

Середньострокові облігації з терміном обігу від 1 до 5 років з річною процентною ставкою доходу.

Довгострокові облігації – терміном понад 5 років з річною процентною ставкою, в розмірі середньозваженої дохідності.

Види облігацій внутрішніх державних запозичень: універсальні, процентні, безпроцентні, виграшні, безпрограшні, процентно-виграшні, заставні, незаставні, неринкові.

Облігації зовнішніх державних позик випускаються процентними, дисконтними, іменними та на пред'явника. Оплачуються у вільно конвертованій валюті.

Величина основної суми державного боргу не може перевищувати 60 % річного обсягу валового внутрішнього продукту. Граничний обсяг державного боргу затверджується законом про Державний бюджет України. Уряд України може випускати цінні папери у вигляді казначейських зобов'язань – державних цінних папірів, що розміщуються лише на добровільних засадах серед фізичних осіб.

3 Правові основи місцевих запозичень

Запозичення до місцевих бюджетів здійснюється тільки до фонду розвитку. Держава не несе відповідальності за запозиченнями до місцевих бюджетів.

Формами місцевих запозичень є:

- випуск облігацій;
- укладання угод про отримання кредитів у фінансових установах. Облігації місцевих запозичунь випускаються на пред'явника. Рішення про розміщення облігацій місцевих запозичень приймає ВР АРК або міська рада, а їх реєстрацію здійснює Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Про намір здійснити запозичення ВР АРК та міська рада повідомляють МФУ, який перевіряє документи і робить висновок про доцільність такого запозичення.

ТЕМА 11. Поняття та принципи бюджетного фінансування

План

1 Поняття та принципи бюджетного фінансування.
2 Правові основи кошторисно-бюджетного користування.

1 Поняття та принципи бюджетного фінансування

Поняття та принципи бюджетного фінансування

Сукупність усіх видів видатків держави, органів місцевого самоврядування – це система публічних видатків, які класифікуються:

за формою власності:

- державні;
- місцеві;

за джерелами фінансування:

- централізовані;
- децентралізовані;

за економічною ознакою:

- поточні;
- капітальні;

за суспільним призначенням:

- видатки на розвиток матеріального виробництва;
- видатки на розвиток нематеріальної сфери;

за галузевою ознакою:

- фінансування промисловості, сільського господарства, оборони, управління, науки, освіти, охорони здоров'я тощо.

Основне місце серед видатків – видатки державного та місцевих бюджетів.

В основі фінансування публічних видатків такі принципи: плановості, безповоротності та безвідплатності, режиму економії, цільового спрямування та контролю.

Залежно від джерел фінансування виділяються такі види фінансування:

- бюджетне;
- самофінансування;
- кредитне.

Бюджетне фінансування – безповоротний, безвідплатний відпуск коштів з державного бюджету та місцевих бюджетів з метою виконання завдань і функцій держави і місцевих органів влади.

Бюджетне фінансування, крім загальних принципів має специфічні, а саме:

- фінансування витрат здійснюється з одного бюджету;
- фінансування на основі економічних, науково-обґрунтованих нормативів.

Кошторис бюджетної установи

Фінансування бюджетних установ здійснюється на основі кошторису.

Кошторис бюджетної установи – це основний плановий документ, який надає повноваження бюджетній установі стосовно одержання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій, визначених на рік відповідно до бюджетних призначень.

Існує два види кошторисів: індивідуальний та зведений.

Кожна бюджетна установа складає індивідуальний кошторис, який складається з двох частин:

- доходи і видатки загального фонду;
- доходи і видатки спеціального фонду.

Крім кошторису, бюджетна установа повинна мати план асигнувань (помісячний розподіл асигнувань, затверджених у кошторисі) та штатний розпис.

Кошториси, план асигнувань і штатний розпис затверджуються головними розпорядниками бюджетних коштів.

Головні розпорядники бюджетних коштів – це бюджетні установи в особі їх керівників, яким у законі про Державний бюджет чи в рішенні сесії відповідної місцевої ради встановлені бюджетні призначення.

Розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня – це бюджетні установи, які у своїй діяльності підпорядковуються головному розпоряднику.

Кошторис бюджетної установи складається з двох розділів: доходи і видатки.

У дохідній частині відображаються доходи на покриття видатків із загального та спеціального фонду.

Видаткова частина кошторису у свою чергу складається із двох розділів:

- поточні видатки (оплата праці із нарахуваннями, придбання товарів і матеріалів, оплата комунальних послуг та енергоносіїв тощо);
- капітальні видатки (придбання основного капіталу, придбання землі, капітальні трансферти, кредитування за вирахуванням погашення).

Поняття кошторисно-бюджетного фінансування

Кошторисно-бюджетне фінансування – це метод безповоротного відпуску коштів на утримання бюджетної установи на основі її кошторису.

Кожна бюджетна установа утримується за рахунок коштів державного чи місцевого бюджетів і є неприбутковою.

За кошторисно-бюджетним методом фінансується вся невиробнича (бюджетна) сфера держави, а саме: державне управління, місцеві органи влади, освіта, охорона здоров'я, національна оборона, соціальний захист тощо.

Крім того, із місцевих бюджетів фінансуються видатки на житлово-комунальне господарство.

Таким чином, забезпечення бюджетних установ необхідними грошовими коштами, на підставі науково та економічно обґрунтованих норм називається кошторисно-бюджетним фінансуванням.

В основі такого фінансування лежить кошторис. Слід розрізняти бюджетне призначення, бюджетне асигнування та бюджетне зобов'язання.

Бюджетне призначення – це бюджетні кошти, виділені в бюджеті головному розпоряднику бюджетних коштів.

Бюджетне асигнування – повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів у процесі виконання бюджету.

Бюджетне зобов'язання – це розміщення відповідно до бюджетного асигнування замовлення, укладання договору,

придбання товару чи інші операції протягом бюджетного періоду.

Відповідно до бюджетних призначень, затверджених законом про Державний бюджет чи рішенням сесії місцевої ради про місцевий бюджет, МФУ (місцеві фінансові управління) складає бюджетний розпис. На підставі бюджетного розпису розпорядникам бюджетних коштів установлюються бюджетні асигнування. На підставі цих бюджетних асигнувань затверджуються кошториси. На підставі кошторисів розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання та проводять видатки.

Після отримання товарів, робіт, послуг відповідно до взятого бюджетного зобов'язання розпорядник бюджетних коштів приймає рішення про їх оплату та подає доручення на здійснення платежу органу ДКСУ. Регіональне відділення ДКСУ здійснює платежі за дорученням розпорядників бюджетних коштів за наявності бюджетного зобов'язання та наявності у розпорядника невикористаних бюджетних асигнувань.

2 Правові основи кошторисно-бюджнтного фінансування

Фінансування державних закладів освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, а також додаткових джерел. До таких джерел належать:

- плата за навчання;
- плата за надання додаткових послуг;
- доходи від виконання науково-дослідних робіт;
- доходи навчально-виробничих майстерень, від оренди приміщень;
- проценти від депозитних вкладів;
- добровільні внески громадян, установ і організацій;
- інші доходи.

За рахунок коштів Державного бюджету України фінансуються видатки на професійно-технічну освіту, вищі навчальні заклади, післядипломну освіту, інші заклади, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій.

За рахунок коштів місцевих бюджетів фінансується дошкільна та загальна середня освіта, дитячі садки, школи,

гімназії, ліцеї, школи-інтернати, а також вища освіта (навчальні заклади, що перебувають у власності АРК та місцевих громад).

Порядок фінансування видатків на охорону здоров'я

За рахунок коштів Державного бюджету України фінансуються видатки на охорону здоров'я:

- первинна медико-санітарна амбулаторна та стаціонарна допомога (згідно з переліком, затвердженим КМУ);
- спеціалізована, високоспеціалізована амбулаторно-поліклінічна та стаціонарна допомога згідно з переліком, затвердженим КМУ;
- санаторно-реабілітаційна допомога;
- санітарно-епідеміологічний нагляд;
- інші програми в галузі охорони здоров'я, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій.

З місцевих бюджетів фінансуються видатки: на первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (АРК, обласного значення), спеціалізовану амбулаторну поліклінічну і стаціонарну допомогу, санаторно-курортну та інші програми медичної та санітарної допомоги.

Порядок фінансування видатків на державне управління та правоохоронні органи

За рахунок коштів державного бюджету фінансуються видатки на державне управління (законодавчу владу, судову, виконавчу) та утримання правоохоронних органів.

Місцеві державні адміністрації, на які покладено виконання загальнодержавних функцій на місцях, також фінансуються за рахунок державного бюджету.

З державного бюджету фінансуються органи фінансового контролю спеціальної компетенції: Рахункова палата, ДПСУ, Головна фінансова інспекція, ДКСУ та ДМСУ.

Утримання органів прокуратури, безпеки України, органів вну-трішніх справ також фінансується з державного бюджету на підставі затверджених кошторисів та бюджетних коштів у Законі України «Про Державний бюджет України на плановий рік».

Порядок фінансування видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення населення

Відповідно до Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, видатки на який значною мірою фінансуються за рахунок коштів відповідних бюджетів.

З Державного бюджету України фінансуються видатки:

- на державні програми соціальної допомоги (захист інвалідів, компенсація на медикаменти, грошова допомога біженцям тощо);
- державну програму стосовно дітей, молоді, сім'ї;
- державну підтримку будівництва житла для окремих категорій громадян;
- державну підтримку всеукраїнських громадських організацій інвалідів і ветеранів.

З місцевих бюджетів, зокрема з обласного, фінансуються:

- державні програми соціального забезпечення: притулки для неповнолітніх, відділення соціальної допомоги на дому;
- державні програми соціального захисту: пільги ветеранам війни і праці, допомога сім'ям з дітьми, компенсація за пільговий проїзд громадян, житлово-комунальних послуг;
- місцеві програми щодо захисту дітей, сім'ї, молоді;
- будівництво житла для окремих категорій громадян.

В основі фінансування всіх вищеперелічених видатків (соціально-культурних та видатків на управління) лежать *принципи кошторисно-бюджетного фінансування*, а саме: встановлення бюджетних призначень, затвердження кошторису, плану асигнувань і штатних розписів, взяття бюджетних зобов'язань, отримання товарів, робіт, послуг, здійснення платежів та використання отриманих товарів, робіт послуг на виконання бюджетних програм.

ТЕМА 12. Правові основи банківської діяльності

План

1 Банківська система України.
2 Правовий статус НБУ.

1 Банківська система України

Банківська система України складається з двох рівнів:
- НБУ;
- інші банки, включно з філіями іноземних банків.

У свою чергу банки поділяються на універсальні та спеціалізовані. До спеціалізованих належать Ощадний банк України, інвестиційні банки, іпотечні, розрахункові. Банк набуває статусу спеціалізованого, якщо 50 % його активів є активами одного типу.

За формою власності банки можуть бути державними або основаними на приватній формі власності.

До державного банку належать банк, у якого 100 % статутного капіталу належить державі.

Крім НБУ, в Україні державними банками є Український експортно-імпортний банк та Ощадний банк.

Банки в Україні створюються у формі:

1) публічних акціонерних товариств;

2) кооперативних банків (центральні та місцеві).

Місцеві кооперативні банки (у межах області) створюються за умови, що кількість їх учасників *не менша* ніж *50 осіб*.

Банки можуть створювати банківські об’єднання у формі банківських корпорацій, холдингових груп, а також бути учасниками промислово-фінансових груп та інших неприбуткових організацій.

Банк має право здійснювати банківську діяльність тільки після отримання банківської ліцензії. Однією з умов для отримання ліцензії

є внески до статутного фонду. Розмір статутного капіталу становить 10 млн євро для всіх банків.

Учасниками банку можуть бути юридичні і фізичні особи, резиденти та нерезиденти, держава в особі КМУ, крім об'єднань громадян, релігійних та благодійних організацій.

Усі банки підлягають державній реєстрації, рішення про яке приймає НБУ і вносить до Державного реєстру банків з видачею свідоцтва про державну реєстрацію.

Банки, зокрема іноземні, мають право відкривати на території України філії та представництва.

На підставі банківської ліцензії банки мають право здійснювати такі операції: відкриття та ведення поточних рахунків, приймання вкладів, розміщення власних коштів, валютні операції, емісія власних цінних паперів, випуск банківських платіжних карток та деякі ін.

Банкам забороняється здійснення діяльності у сфері матеріального виробництва, торгівлі та страхування.

2 Правовий статус Національного банку України

НБУ є центральним банком України. Він є самостійною юридичною особою, що здійснює свої видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого кошторису і не відповідає за зобов'язаннями держави, а органи державної влади не відповідають за зобов'язаннями НБУ.

Керівними органами НБУ є Рада НБУ та Правління НБУ. Голова НБУ призначається ВРУ за поданням Президента України і входить до складу Ради НБУ.

Основною функцією НБУ є реалізація грошово-кредитної полі-тики, забезпечення стабільності грошової одиниці. Крім того, НБУ сприяє стабільності банківської системи, ціновій стабільності, здійснює емісію національної валюти, організовує її обіг, установлює правила ведення банківських операцій, грошового обігу, веде Державний реєстр банків, здійснює ліцензування банківської діяльності, складає платіжний баланс та виконує інші функції.

Однією з функцій НБУ є регулювання банківської діяльності, головна мета якого – безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників та кредиторів.

Регулювання здійснюється в таких формах, як реєстрація банків і ліцензування, встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків, надання рекомендацій щодо діяльності банків, банківський нагляд.

Банківський нагляд – це система контролю, яка охоплює всі банки, їх підрозділи. При здійсненні банківського нагляду НБУ має право вимагати від банків виконання нормативно-правових актів, усунення недоліків і недопущення загрози безпеки коштів, довірених банкам.

З метою контролю НБУ отримує від інших банків фінансову і статистичну звітність, здійснює внутрішній аудит та вимагає від банків щорічної незалежної аудиторської перевірки, а також проводить інспекційні перевірки банків (планові чи позапланові).

ТЕМА 13. Правове регулювання грошового обігу і розрахунків

План

1 Характеристика грошової системи і грошового обігу.
2 Організація готівкових розрахунків.

1 Характеристика грошової системи і грошового обігу

Грошова система – це встановлені державою форми організації грошового обігу.

Грошовий обіг – це рух коштів у готівковій та безготівковій формі у процесі виробництва, розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту.

Грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках та вклади юридичних і фізичних осіб, інші грошові зобов'язання називаються **грошовою масою**.

Грошовою одиницею України є гривня, яка була введена в обіг із 2 по 16 вересня 1996 р. під час грошової реформи, яка проводилась в Україні з листопада 1992 р.

Гривня (банкноти, монети) є *єдиним платіжним засобом* на території України, її національного валютою.

Основна функція НБУ – забезпечення стабільності гривні.

Щорічно НБУ розробляє основні напрями грошово-кредитної політики з метою регулювання обсягу грошової маси, а саме:

- визначає норми обов'язкових резервів для комерційних банків;
- рефінансування банків;
- процентна політика;
- операції з цінними паперами;
- емісія;
- управління золотовалютними резервами.

Існує два види грошового обігу – готівковий і безготівковий.

2 Організація готівкових розрахунків

Готівковий обіг – це обіг законних платіжних засобів, які обслуговують потреби економіки країни.

Готівкові розрахунки – це платежі готівкою юридичних і фізичних осіб за реалізовані товари (роботи, послуги) та інше майно й операції.

Для забезпечення організації грошового обігу НБУ встановлює порядок ведення касових операцій.

Юридичні особи, фізичні особи-підприємці здійснюють розрахунки між собою і громадянами через касу як за рахунок готівкової виручки, що надійшла в касу, так і за рахунок готівки, що надійшла з поточних рахунків у банках.

При цьому гранична сума розрахунків готівкою за день не може перевищувати 10 тис. грн, крім розрахунків з фізичними особами, бюджетами, за спожиту електроенергію, відрядження, заготівля сільгосппродукції та добровільні і благодійні пожертвування. Згідно із встановленим порядком ведення касових операцій уся готівка, що надходить у каси, повинна бути оприбуткована, а в кінці дня здана на поточні рахунки в установах банків.

Підприємство самостійно визначає з банком ліміт залишку готівки в касі. **Ліміт каси** встановлюється на підставі розрахунку

середньо-денного надходження готівки в касу або середньоденної видачі з каси. Якщо ліміт не встановлено, то ліміт такої каси вважається нульовим, а вся готівка в касі – понадлімітною.

Понад встановлений ліміт каси підприємств мають право зберігати пенсії, стипендії, заробітну плату протягом трьох робочих днів.

Приймання готівки в касу здійснюється за прибутковими ордерами, видача – за видатковими.

Касир або особа, на яку покладені обов'язки касира, повинен вести **касову книгу**, а керівник підприємства – мати спеціально обладнану касу для надійного зберігання готівки.

Допускається ведення касової книги в електронному вигляді за допомогою комп'ютерної техніки, але за умови забезпечення належного зберігання касових документів.

За порушення правил ведення готівкових розрахунків встановлена відповідальність.

Відповідальність за порушення готівкових розрахунків

Контроль за дотриманням порядку ведення операцій з готівкою здійснюють:

- державні органи фінансового контролю (НБУ, МФУ, ДПСУ, ДКСУ, Головна фінансова інспекція);
- органи контролю (контрольно-ревізійні, відомчі підрозділи);
- відповідні фінансові підрозділи підприємств (внутрішньо-господарський контроль);
- незалежні аудиторські фірми або незалежні аудитори.

Одна із форм контролю – інвентаризація каси та перевірка правильності ведення касової книги і касових операцій.

За порушення порядку ведення касових операцій передбачені фінансові санкції, а саме:

- за перевищення встановленого ліміту залишку готівки в касі – ***двократний розмір суми перевищення***. Крім того, перевищення встановленого граничного рівня розрахунків готівкою (10 тис. грн на день) додається до залишку готівки в касі і враховується при застосуванні санкції;
- за неоприбуткування готівки в касі – ***п'ятикратний розмір суми*** неоприбуткованої готівки;

- використання готівки без підтверджуючих документів – ***у розмірі витраченої готівки***;

- перевищення встановлених строків використання під звіт готівки ***оподатковується 15 % (17 %) доходів із фізичної особи та в розмірі податку – з юридичної особи***.

За порушення порядку ведення касової книги передбачена адміністративна відповідальність ***від 3 до 8*** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а за повторне порушення, вчинене протягом року, – ***від 5 до 8*** неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Організація безготівкових розрахунків

Кожна держава намагається мінімізувати готівкові розрахунки і забезпечити здійснення розрахункових операцій через банки, з відкриттям банківських рахунків для юридичних і фізичних осіб у гривнях та іноземній валюті.

Банки відкривають підприємствам (підприємцям) поточні рахунки для здійснення розрахунково-платіжних операцій за допомогою таких платіжних інструментів:

- платіжне доручення;
- платіжна вимога-доручення;
- платіжна вимога;
- акредитив;
- вексель;
- розрахунковий чек;
- платіжні картки;
- меморіальний ордер.

Платіжне доручення – розрахунковий документ, який містить до-ручення своєму банку списати кошти з поточного рахунка на рахунок одержувача (дійсне 10 днів з дня його виписки), у межах залишку коштів на рахунку платника без виписки ним платіжного доручення (в примусовому порядку за рішенням суду чи інших органів).

Платіжна вимога-доручення – це розрахунковий документ, який містить у собі вимогу оплатити вказану суму (верхня частина) та доручення платника (нижня частина) сплатити суму вимоги.

Акредитив – при цій формі розрахунку клієнт доручає банку проводити оплату товарів (робіт, послуг) з окремого

рахунка. У зв'язку з цим акредитив буває покритий (завчасно бронюються кошти на окремому рахунку) або непокритий (оплата вимоги гарантується за рахунок кредитів банку).

Акредитиви також бувають відкличні та безвідкличні (може змінюватись тільки за згодою бенефіціара – того, за чиєю згодою був відкритий акредитив).

Вексельна форма розрахунків означає зобов'язання векселедавця сплатити у вказаний термін вказану суму власнику векселя. Векселі бувають простими і переказними (оплата третій особі). На практиці, особливо при сплаті податків, застосовуються векселі, авальовані банком, тобто банк виступає поручителем щодо оплати векселя.

Розрахунковий чек – розрахунковий документ, який містить письмове розпорядження власника чеку банку про оплату з його рахунку суми, зазначеної в чеку (чекова книжка видається на рік, окремо виписаний чек дійсний протягом 10 днів).

Платіжна картка – спеціальний платіжний засіб (пластикова чи іншого виду картка), яка використовується як у безготівкових, так і готівкових розрахунках.

Банки також широко використовують дистанційне обслуговування своїх клієнтів за допомогою систем «клієнт – банк», «клієнт – Інтернет-банк».

ТЕМА 14. Правове регулювання валютного законодавства і валютного контролю

План

1 Поняття валюти та валютних цінностей.
2 Правові основи валютного регулювання.
3 Валютний контроль.

1 Поняття валюти та валютних цінностей

Валюта України – це грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є

законним платіжним засобом на території України, кошти на рахунках, депозитах у банківсько-фінансових установах, платіжні документи та інші цінні папери, виражені у валюті України.

Іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, кошти на рахунках у банківсько-фінансових установах за межами України, цінні папери, платіжні документи в іноземній валюті або банківських металах (золото, срібло, платина).

До валютних цінностей належать валюта України та іноземна валюта.

Валютні операції – це:

- операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, крім тих що здійснюються резидентами у валюті України;
- операції, пов'язані з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу;
- операції, пов'язані з ввезенням, переказуванням на територію України та вивезенням за її межі валютних цінностей.

Валютні операції здійснюються на підставі *генеральних та індивідуальних ліцензій* НБУ.

Генеральні ліцензії видаються комерційним банкам та іншим фінансовим установам та установам поштового зв'язку.

Індивідуальні ліцензії видаються резидентам і нерезидентам на здійснення разової валютної операції. Для валютних операцій використовуються валютні курси іноземних валют, які встановлюються НБУ.

2 Правові основи валютного регулювання

Валютне регулювання здійснюють НБУ та КМУ.

До повноважень НБУ належать:

- здійснення валютної політики;
- складання платіжного балансу;
- нагромадження, зберігання і використання резервів валютних цінностей;
- видання генеральних та індивідуальних ліцензій;

- визначення курсу валют;
- здійснення валютного контролю.

Кабінет Міністрів України:

- бере участь у складанні платіжного балансу;
- визначає ліміт зовнішнього державного боргу України;
- є розпорядником Державного валютного фонду України.

В основі валютного регулювання лежить ***валютна політика держави,*** яка спрямована на організацію внутрішнього валютного ринку, регламентацію міжнародних розрахунків та визначення порядку здійснення операцій з валютними цінностями. Є два види валютного регулювання: нормативний (прийняття правових норм з питань регулювання) та індивідуальний (застосування правових норм до конкретних життєвих обставин).

В основі валютного регулювання є встановлення порядку торгівлі іноземною валютою та розрахунків в іноземній валюті.

Торгівля іноземною валютою на території України резидентами і нерезидентами – юридичними особами здійснюється через уповноважені банки, які мають відповідну ліцензію, виключно на міжбанківському валютному ринку України.

Резиденти і нерезиденти – фізичні особи мають право продавати і купувати іноземну валюту уповноваженим банкам, які мають генеральну ліцензію НБУ.

3 Валютний контроль

Валютний контроль здійснюється з метою дотримання валютного законодавства у сфері здійснення валютних операцій спеціально уповноваженими контролюючими органами, а саме:

- НБУ, який здійснює контроль за виконанням правил валютних операцій та забезпечує виконання уповноваженими банками функцій валютного контролю;
- уповноважені банки, які здійснюють контроль за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами через ці банки;
- ДПСУ, яка здійснює контроль за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами на території України;

- Міністерство зв'язку України, яке здійснює контроль за поштовими переказами валютних цінностей через митний кордон;

- ДМСУ, яка здійснює контроль за додержанням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України.

Відповідальність за порушення валютного законодавства

До резидентів та нерезидентів, винних у порушенні правил валютного регулювання, застосовуються такі ***фінансові санкції***:

- *за здійснення операцій з валютними цінностями без одержання генеральної ліцензії* – штраф у сумі, еквівалентній сумі зазначених валютних цінностей, перерахованих у валюту України за курсом НБУ на день здійснення таких операцій, з виключенням або без виключення з Державного реєстру банків;

- *за здійснення операцій з валютними цінностями без одержання індивідуальної ліцензії* – штраф в еквівалентній сумі за курсом НБУ;

- *за торгівлю іноземною валютою банками та іншими кредитно-фінансовими установами без ліцензії НБУ та з порушенням умов торгівлі на міжбанківському валютному ринку* – штраф, еквівалентний сумі за курсом НБУ з виключенням або без виключення з Державного реєстру банків;

- *за невиконання уповноваженими банками зобов'язань купувати валюту за дорученням резидентів та нерезидентів, відсутність з боку уповноважених банків контролю за валютними операціями в цих банках* – позбавлення генеральної ліцензії або штраф у розмірі, що встановлюється НБУ;

- *за порушення резидентами порядку розрахунків* (через уповноважені банки) – штраф у еквівалентній сумі за курсом НБУ;

- *за невиконання резидентами вимог щодо декларування валютних цінностей* – штраф у сумі, що встановлюється НБУ.

Штрафні санкції також застосовуються органами ДПСУ до резидентів і нерезидентів, крім банків та інших фінансово-кредитних установ:

- *за перевищення строків повернення валютної виручки в Україн*у (понад 180 днів) нараховується пеня за кожен день просрочки в розмірі 0,3 % суми неповернутої виручки у валюті,

перерахованої за курсом НБУ на день виникнення заборгованості. Загальний розмір нарахованої пені не може перевищувати суму недоодержаної валютної виручки.

Список літератури

1 Андрієвський К. В. Спеціальні податкові режими: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/ Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2009. 20 с.

2 Бабін І. І. Бюджетне право України : навч. посіб. / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010. 296 с.

3 Бандурка О. М., Гетьманець О. П. Бюджетне право України: підруч. для вищих навч. закл. МВС України / Національний ун-т внутрішніх справ. Харків: Видавництво Національного університету внутрішніх справ, 2003. 152 с.

4 Берлач А. І., Тарасенко Ю. О. Банківське право України: навч. посіб. для дистанц. навч. [для вищих навч. закл.] / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». Інститут дистанційного навчання. Київ: Університет «Україна», 2007. 303 с.

5 Боднарук Ю. В. Податкові провадження в Україні: теоретико-правові засади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2008. 248 с.

6 Бондарук Т. Г. Державний борг України: механізм управління та обслуговування: дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 / Науково-дослідний фінансовий ін-т. Київ, 2001. 215 с.

7 Бюджетна система України та Євросоюзу : монографія / С. О. Бул-гакова [та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук., проф., акад. НАПН України А. А. Мазаракі; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 396 с.

8 Бюджетний кодекс України: наук.-практ. комент.: станом на 1 берез. 2011 р. / [Л. К. Воронова та ін.]; за ред. д-ра юрид. наук, проф. К. Воронової, д-ра юрид. наук, проф. М. П. Кучерявенка; Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування НАПрН України. Харків: Право, 2011. 606 с.

9 Гетманець О. П. Бюджетний контроль: організаційно-правові засади: [монографія]. Харків: Екограф, 2008. 307 с.

10 Грицюк І. В. Фінансовий контроль формування та використання коштів місцевих бюджетів: автореф. дис. … канд. екон. наук: 08.00.08 / Львів. держ. фін. акад. Львів, 2010. 20 с.

11 Дмитренко Г. В. Фінансовий контроль в Україні: проблеми і шляхи розвитку: монографія. Київ: [К.І.С.], 2010. 373 с.

12 Дмитренко М. Г., Свічинський М. М., Рисін М. В. Банківське кредитування: галузевий аспект: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Нац. банк України, Ун-т банк. справи. Київ: УБС НБУ, 2009. 178 с.

13 Єпіфанов А. О., Д'яконова І. І., Сало І. В. Бюджет України: монографія: у 2 кн. Кн. 1: Бюджет – головна ланка фінансів держави. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 201 с.

14 Жовніренко О. В. Фінансовий контроль діяльності сільськогос-подарських підприємств: автореф. дис. … канд. екон. наук: 08.00.09 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. 20 с.

15 Завальна Ж. В., Старинський М. В. Валютне право України: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Суми: Університетська книга, 2006. 383 с.

16 Заверуха І. Б. Державний борг України: проблеми правового регулювання / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 309 с.

17 Загорський В. С. Бюджетна система та оподаткування в Україні: проблеми розвитку: монографія / Нац. акад. держ. управління при Президентові України, Львівський регіональний ін-т держ. управління. Харків: ІНЖЕК, 2008. 285 с.

18 Закревський А., Кравченко Л. До питання про правову природу Закону про Державний бюджет. *Право України*. 2008. № 3. С. 44-46.

19 Ковальчук А. Т. Фінансове право України в ринкових умовах: проблеми формування, розвитку, застосування: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2009. 39 с.

20 Козюк В. В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України / Тернопільський держ. техн. ун-т ім. Івана Пулюя. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 238 с.

21 Комарова І. В. Податкові системи України і зарубіжних країн: навч.-метод. посіб. / Бердянський ун-т менеджменту і бізнесу. Донецьк: Юго-Восток, 2007. 304 с.

22 Костицький В. В., Новицький А. М. Податкове право (Податкова система України): навч. посіб. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. 400 с.

23 Костюченко О. А. Банківське право України. Банківська система. Національний банк. Комерційні банки. Розрахунки і кредитування. Ринок цінних паперів. Національне валютне законодавство. Банківські системи зарубіжних країн. Інститут банківської таємниці: підручник. Вид. 4-те. Київ: А.С.К., 2006. 624 с.

24 Костюченко О. А. Банківське право: Банківська система. Національний банк. Комерційні банки. Розрахунки і кредитування. Ринок цінних паперів. Національне валютне законодавство. Банківські системи зурубіжних країн. Інститут банківської таємниці: підручник / Академія адвокатури України. Вид. 3-тє. Київ: А.С.К., 2003. 928 с.

25 Коцовська Р. Р., Павлишин О. П., Хміль Л. М. Банківські операції: навч. посіб. / Нац. банк України, Ун-т банк. справи. Київ: УБС НБУ: Знання, 2010. 390 с.

26 Крисоватий А. І. Податкові системи зарубіжних країн: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Тернопіль: Економічна думка, 2001. 258 с.

27 Кузьменко О. Теоретико-правові засади поняття особливостей та способів правового регулювання міжбюджетних відносин як форми соціального регулювання. *Право України*. 2008. № 9. С. 63-68.

28 Кучерявенко М. П. Податкове право України. Академічний курс: підручник. Київ: Правова єдність, 2008. 699 с.

29 Кушнарьова Т. Є. Податкові органи в системі суб`єктів податкових правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2000. 192 с.

30 Литвиненко Я. В., Якушик І. Д. Податкові системи зарубіжних країн: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ: МАУП, 2004. 208 с.

31 Фінансовий контроль бюджетних ресурсів: монографія / Є. В. Мних [та ін.]. Київ: Київський національний торгово-економічний університет, 2008. 186 с.

32 Монаєнко А. О. Бюджетне право України: навч. посіб. / Класичний приватний ун-т. Запоріжжя: КПУ, 2009. 400 с.

33 Науменко М. А. Універсальні акцизи на сучасному етапі економічного розвитку: дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 / Національна академія держ. податкової служби України. Ірпінь, 2006. 220 с.

34 Новіков С. Податковий кодекс: податок на прибуток. Харків: Фактор, 2011. 190 с.

35 Онищук Я. В. Державний борг України в умовах ринкової трансформації економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2002. 19 с.

36 Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 670 с.

37 Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Київ: Знання-Прес, 2002. 495 с.

38 Паянок Т. М. Ефективність податку на додану вартість та напрями його реформування в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Державна податкова адміністрація України, Нац. ун-т держ. податкової служби України. Ірпінь, 2009. 19 с.

39 Педь І. В., Лисенов Ю. М. Непрямі податки в податковій системі України: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 348 с.

40 Перебийніс М. Г. Валютний контроль в системі економічних відносин: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01 / Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2010. 20 с.

41 Перощук З. Економічно невиправдані надходження місцевих податків та зборів – основна організаційно-правова причина незабезпеченості місцевих бюджетів власними доходами. *Право України*. 2008. № 6. С. 83-85.

42 Пилипів В. В. Бюджетне фінансування соціально-економічного розвитку регіонів України / ред. Б. М. Данилишин; НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. Київ: [б.в.], 2007. 228 с.

43 Податкове право України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [М. П. Кучерявенко та ін.]; за ред. проф. М. П. Кучерявенка; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2010. 255 с.

44 Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті: Постанова НБУ від 15.12.2004 р. № 637 (остання редакція від 21.03.2011 р.). Запоріжжя, 2010. 20 с.

45 Пришва Н. Ю. Податкове право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 365 с.

46 Прокопенко Є. Л., Криволапов Б. М. Банківське право ЄС: навч. посіб. Київ: ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. 138 с.

47 Радишевська О. Р. Податкові системи України та Польщі: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2010. 18 с.

48 Разумцев В. В. Фінансовий контроль цільового використання бюджетних коштів підприємствами вугільної галузі: автореф. дис. … канд. екон. наук: 08.00.08 / Донецький національний ун-т. Донецьк, 2009. 20 с.

49 Регурецька О. В. Банківське право: навч. посіб. / Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ: [Київ. нац. торг.-екон. ун-т], 2010. 268 с.

50 Рожко О. Д. Державний кредит у забезпеченні інвестиційно-інноваційного розвитку України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2006. 20 с.

51 Семчик О. Держава як деліктоздатний суб’єкт фінансового права. *Право України*. 2008. № 12. С. 81-88.

52 Слухай С. Міжбюджетні трансферти у постсоціалістичних країнах: від теорії до реалій. Київ: АртЕк, 2002. 279 с.

53 Соколецька К. М., Кепіна Н. П. Банківське право: навч. посіб. / Одеський національний морський ун-т. Одеса: Юридична література, 2005. 344 с.

54 Спрощена система оподаткування (єдиний податок): практ. керівництво / Авер'янова Є. [та ін.]. Дніпропетровськ: Баланс-Клуб, 2008. 176 с.

55 Старинський М. В. Порівняльне банківське право. Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД, 2004. 168 с.

56 Степаненко А. І. Управління банківською системою України у стратегії економічного зростання: монографія. Київ: УБС НБУ, 2010. 319 с.

57 Теремцова Н. В. Бюджетний процес за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2009. 19 с.

58 Тихонов С. Податок на нерухомість: [усе про новий податок]. Харків: Фактор, 2011. 57 с.

59 Толстопятенко Г. П. Податкове право ЄС: навч. посіб. Київ: ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. 196 с.

60 Бюджетна система України: навч. посіб. / Л. В. Фещенко [та ін.]; Харківський національний економічний ун-т. Харків: ІНЖЕК, 2007. 292 с

61 Філіпенко Т. В. Валютний контроль в Україні (організаційно-правовий аспект): монографія / Донецький юридичний ін-т Луганського держ. ун-ту внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. Донецьк: Донецький юридичний ін-т ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. 188 с.

62 Фінансове право України: навч. посіб. / В. К. Шкарупа [та ін.]; заг. ред. В. К. Шкарупа, Т. О. Коломоєць; Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний ун-т» МОН України. Київ: Істина, 2007. 254 с.

63 Фінансове право України: підручник / Г. В. Бех [та ін.]; ред. М. П. Кучерявенко. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 319 с.

64 Фінансове право України: підручник / Г. В. Бех, О. О.Дмитрик, І. Є. Криницький; за ред. М. П. Кучерявенка. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 320 с.

65 Сергієнко В. В., Попова С. М. Фінансове право: конспект лекцій / Харк. нац. екон. ун-т. Харків: Вид. ХНЕУ, 2010. 343 с.

66 Зюнькін А. Г. Фінансове право: навч. посіб. для студ. ВНЗ / Міжрегіональна академія управління персоналом. Вид. 4-те, доп. Київ: Персонал, 2008. 561 с.

67 Стовбчатий А. М. Фінансовий контроль: навч. посіб. для дистанц. навч. для студ. вищ. навч. закл. / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». Київ: Університет «Україна», 2007. 420 с.

68 Фінансовий контроль цільового використання бюджетних коштів: монографія / Л. А. Костирко [та ін.]; Східноукраїнський нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ: [Вид-во СНУ ім. В. Даля], 2009. 292 с.

69 Фінансовий контроль: теорія та методологія: монографія / Л. В. Дікань [та ін.]; Харківський національний економічний ун-т. Харків: ХНЕУ, 2009. 92 с.

70 Білуха М. Т., Микитенко Т. В. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Українська академія оригінальних ідей, 2005. 888 с.

71 Хомутенко А. В. Фінансовий контроль небанківських неприбуткових фінансових установ України: автореф. дис. … канд. екон. наук: 08.00.08 / Одес. держ. екон. ун-т. Одеса, 2010. 20 с.

72 Чала Н. Д., Лазоренко Л. В. Бюджетна система: навч. посіб. Київ: Знання, 2010. 223 с.

73 Чернадчук В. Д. Бюджетні правовідносини в Україні: поняття, класифікація та особливості структури: монографія. Суми: Університетська книга, 2011. 171 с.

74 Чернадчук В. Передача права на здійснення видатків бюджету. *Право України*. 2008. № 7. С. 58-60.

75 Чугунов І. Я. Бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку: автореф. дис. … д-ра екон. наук: 08.04.01 / НАН України, Інститут економічного прогнозування. Київ, 2003. 37 с.

76 Чуніхіна Л. Щодо походження поняття «первинний фінансовий моніторинг». *Право України*. 2008. № 5. С. 48-51.

77 Ямненко Т. М. Фінансове право: галузь права, навчальна дис-ципліна і наука: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2004. 19 с.